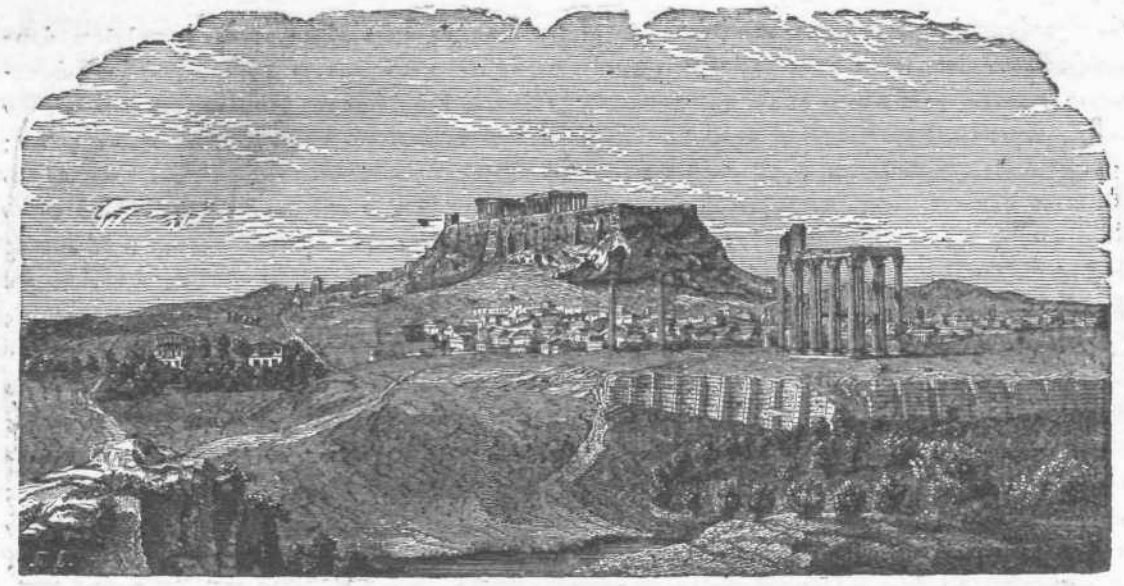

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1868. ΤΟΜΟΣ ΙΘ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 441.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ (1).

Ουδεν τῶν ἀνθρωπίνων θεαμάτων δύναται βέλτιον νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν θεῖον τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν, ἢ τὸ σήμερον εἰς τὰς ὄψεις ὑμῶν παριστάμενον· καθ' ὃ ἡ μέλλουσα νὰ ὀνομάσῃ ἡμᾶς προγόνους νέα τῆς πατρίδος γενεὰ προσέρχεται νὰ δώσῃ λόγον τῆς κατὰ τὸν παρερχόμενον σχολικὸν ἐνιαυτὸν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῆς ἐπιδόσεως. Οὐδὲν δὲ αἴσθημα εἶναι οἰκειότερον μὲν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὠφελιμώτερον δὲ καὶ ὅλῃ τῇ κοινωνίᾳ, ἢ ὁ πόθος τοῦ κρείττονος ὁ κατέχων πάντων ἡμῶν τὰς ψυχάς. Διότι ὁ ἄνθρωπος μόνος τῶν ἡμῖν γνωστῶν ὄντων σπεύδει εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τελειοποίησιν, καὶ διὰ ταύτης συντελειοποιεῖ τοὺς περὶ αὐτὸν, τὴν σύγχρονον αὐτῷ γενεὰν, ἢ καὶ ἐνίοτε ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς μεταξὺ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ γένους σχέσεως, καλῶς καταρτιζομένης, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡ εὐόδωσις ἐξαρτᾶται· ὅθεν ἐν μόνῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὸ παρελθὸν παρασκευάζει τοῦ παρόντος τὰς τύχας καὶ αἱ τοῦ παρόντος τὰς τοῦ μέλλοντος. Καὶ τὸ μὲν παρελθὸν δύναται, ἂν ἐπισταμένως ἀνερευνῶμεν αὐτὸ, πολλὰ καὶ καλὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς· τοῦ δὲ παρόντος ἡμεῖς ἐσμὲν κύριοι, βαρεῖαν φέροντες τὴν εὐθύνην περὶ τοῦ μέλλοντος, ὅπερ καλῶς ἢ κακῶς δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν, διότι καὶ μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ ἐδόθη αἵρεσις τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἐπιγινομένων παρασκευὴν τοῦ μέλλοντος σκοπὸν ἔχουσα ἡ τῆς νεολαίας παίδευσις εἶναι βεβαίως τὸ κράτιστον τῶν ἡμετέρων ἔργων.

Ἐγὼ δὲ, κατ' αὐτὴν τὴν λῆξιν τοῦ δεκάτου ἐννάτου ἔτους ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου ἐκπαιδευτηρίου, τοῦ τὰ πρεσβεῖα μεταξὺ τῶν ὁμοταγῶν αὐτῷ φέροντος, καὶ τοῦ δεκάτου πέμπτου τῆς ἐμῆς διευθύνσεως· ἐν μέσῳ ὑμῶν παριστάμενος, ὅπως ἐκθέσω τοὺς λογικοὺς καρποὺς τῆς περὶ ἡμᾶς ταύτης νεολαίας, πρὶν ἢ τὸ καθῆκον τοῦτο ἐκπληρώσω, κατὰ τὸ καλῶς ἐν τῷ καταστήματι κείμενον ἔθιμον, θέλω διαλάβει τινὰ περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὡς παρέχοντος τὸ κῦρος εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις· λαμβάνων σήμερον τὴν ὑπόθεσιν οὐχὶ, ὡς συνήθως, ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἀρχαιολογίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς παιδαγωγίας κατὰ

(1) Ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑλλην. ἐκπαιδευτηρίου κ. Γ. Γ. Παππαδοπούλου κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1867—1868.

τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς ἔννοιαν, καὶ νομίζων τὸν λόγον παντὸς ἄλλου οἰκειότερον, κατὰ τὰς παρούσας μάλιστα περιστάσεις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, καθ' ἃς μέγας εἴπερ ποτὲ παρίσταται ὁ κίνδυνος τῆς πλάνης· διότι δὲν πρόκειται περὶ μερικοῦ τινὸς φιλολογικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ συμφέροντος, ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν περὶ αὐτῆς ἡμῶν τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας. Ὁ λόγος λοιπὸν ἡμῶν οὐδόλως ἀναφέρεται οὔτε εἰς τὴν θρησκείαν ἐν γένει, οὔτε ἰδιαιτέρως εἰς τὰ δόγματα τῆς πατροπαραδότου ἡμῶν ἐκκλησίας, ἀλλ' εἰς αὐτὸ κυρίως τὸ συμφυὲς τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ αἴσθημα, δι' οὗ τὰ πεπερασμένα καὶ λογικὰ κτίσματα, κοινωνοῦντα πρὸς τὸν ἄπειρον αὐτῶν δημιουργόν, ἐλευθέρως προσαρμόζουσι τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν πρὸς τοὺς ἠθικοὺς νόμους τοὺς τὴν θείαν ἐμφαίνοντας βούλησιν καὶ οὕτω τυγχάνουσι τῆς κεκληρωμένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας.

Συνειδὼς δὲ τὰς πολλὰς καὶ πολυειδεῖς δυσχερείας τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν πάντων ὑμῶν, παρακαλῶν νὰ πιστεύσητε, ὅτι πρὸς μόνην ἀποβλέπων τὴν ἀλήθειαν, οὐδεμίαν πρόθεσιν ἔχω νὰ λυπήσω τινά, ἀλλὰ πόθον μόνον εἰλικρινῆ, ὅπως ἐξακριβωθῇ καὶ πολλαπλασιασθῇ ἡ γνῶσις τῆς κυριωτάτης καὶ γενικωτάτης τῶν αἰτιῶν τῆς παρ' ἡμῖν κακχεξίας, πεποιθὼς, ὅτι ἡ γνῶσις αὕτη ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς παρ' ἡμῖν ἐχόντων.

Α'.

Περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ κύρους.

1. Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὡς καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, ἡ τοῦ προφορικοῦ λόγου κτλ. εἶναι ἔμφυτον τῷ ἀνθρώπῳ· διεγείρεται δὲ καταφανῶς, ὅταν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ζωηρῶς διατιθεμένη ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν φαινομένων, ἐπιζητῇ ἐν αἰσθήματι θαυμασμοῦ, φόβου, εὐγνωμοσύνης, ν' ἀναδράμῃ μέχρι τῆς ἀρχικῆς ἐκείνων αἰτίας. Δυνάμεθα, βλέποντες τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸν δημιουργὸν τοῦ φωτός; δυνάμεθα ἐπισκοποῦντες περίλυποι, ἐν σεληνοφεγγεῖ ἑσπέρᾳ, τὰ ἐρημικὰ ἐκεῖνα ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, μεγάλα μεγαλωστὶ κείμενα, νὰ μὴ ἀνατρέξωμεν διὰ τῆς φαντασίας εἰς τοὺς χρόνους τοῦ παραγαγόντος αὐτὸν κόσμου; νὰ μὴ συνίδωμεν τὴν ἐνώπιον ἡμῶν φαινομένην ματαιότητα τῶν ἐπιγείων καὶ νὰ μὴ ἀναπαύσωμεν τὸν νοῦν ἐπὶ τὴν ἄπειρον καὶ ἄτρεπτον τῶν πάντων παραγωγικὴν ἀρχήν; Ὁ τεθλιμμένος, ὁ εἰς κινδύνους ἐμπίπτων, ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μυκηθμῶν τῆς τρικυμίας καὶ τῶν τριγμῶν ναυαγοῦντος πλοίου, οἱοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ, αὐθόρμητος δὲν ἐπικαλεῖται ἀνωτέραν τινα καὶ ἄγνωστον δύναμιν; ἡ ψυχὴ ἁμαρτάνουσα, ἢ ἐνώπιον τοῦ θεάματος τοῦ θανάτου, δὲν αἰσθάνεται ἀόριστόν τινα καὶ θρησκευτικὸν φόβον;

2. Ἀλλὰ δὲν θέλομεν προβῇ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἐμφύτου τούτου ἡμῖν αἰσθήματος· τὸ μὲν διότι τοῦτο γινώσκομεν μᾶλλον ἐκ συναισθήσεως, ἢ δι' ἀναλύσεως, τὸ δὲ καὶ διότι ἡ ψυχολογικὴ αὐτοῦ θεωρία ἤθελεν ἀποβῇ μακροτέρα τοῦ δέοντος καὶ ἧττον εἰς τὸν παρόντα καιρὸν καὶ τόπον οἰκεία. Θέλομεν μόνον παρατηρήσει, ὅτι ἐκεῖναι ἐξαιρέτως αἱ ἰδέαι προδιαθέτουσι τὴν ψυχὴν εἰς αὐτὸ, ὅσαι, συγγενεῖς οὖσαι, διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν τὴν τοῦ ἀπείρου, τὸ λεγόμενον ὕψος ἀπαρτίζουσαι, οἷον· ἡ ἀχανὴς ἔκτασις ὠκεανοῦ, ἢ ἀπεράντου τινὸς πεδιάδος, ὑπερύψηλον ὄρος, θυελλοτίνακτος θάλασσα, παταγῶν κεραυνὸς, ἀνὴρ κατὰ τυράννου ὑπὸ μυριάνδρου δορυφορίας περιεστοιχισμένου θαῤῥαλαίως ἀνθιστάμενος ὑπὲρ τοῦ δικαίου; ὁ Σωκράτης θνήσκων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κτλ. Ταῦτα διεγείροντα ἡμῖν τὴν ἰδέαν ἀπείρου ἐκτάσεως, ἢ δυνάμενως, προδιαθέτουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ ἀπείρου τὸ εἰς τὴν ἔννοιαν ἄγον τοῦ Θεοῦ. Διὰ δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, συνισταμένης κοινωνίας τινὸς μεταξὺ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, ἐνισχύεται καὶ κυροῦται ὁ ἠθικὸς νόμος, ὡς ἔκφρασις τῆς θείας βουλήσεως, ὅσον ἀτελέστερον καὶ μερικώτερον, ἢ ὅσον τελειότερον καὶ γενικώτερον γινώσκωμεν αὐτόν· τῆς μὲν συνειδήσεως, ὡς ἔχει ἀσκήσεως, καταδεικνυούσης ἡμῖν τὰς παραβάσεις, τοῦ δὲ κύρους ἐπιγινομένου, ὁσάκις δὲν ἐξασθενίζομεν ἢ δὲν φθείρομεν τὸ αἴσθημα τοῦτο καὶ ἐπιβάλλοντος ἡμῖν τὴν τήρησιν τοῦ νόμου.

3. Κατὰ τὰς διαφόρους λοιπὸν ἡλικίας καὶ τὰς καταστάσεις τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐμπνέον τὸν ἄνθρωπον καὶ ὑποτάσσον ἐπ' ἀγαθῷ τὰς πράξεις αὐτοῦ εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, διαφόρως καὶ ἀναφαίνεται καὶ ἐνεργεῖ. Τὸ παιδίον, ὅπερ δογματικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκτᾷ κατ' ἀρχὰς τὰς πλείστας τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸ γνώσεων, κατὰ πᾶσαν πρᾶξιν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ κηδεμόνος, συναισθάνεται δεινόν τι ἐπικείμενον, μετὰ πᾶσαν δὲ πρᾶξιν ἐπιτρεπομένην, εὐχάριστόν τι αἴσθημα· ὅθεν συχνάκις ἀγνοοῦν ἢ ἀμφιβάλλον περὶ τοῦ πρακτέου, ἐρωτᾷ καὶ πιστεύει εἰς τὸν λέγοντα. Οὕτως ὁ ὁδηγῶν αὐτὸ, διὰ τῆς ἀγάπης, τοῦ φόβου καὶ τῆς πίστεως, ὡς πρὸς αὐτὸ, παριστᾷ τὸν ἠθικὸν νόμον ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτοῦ μερικότητι καὶ ἁπλότητι· εἰς τοῦτον δὲ τὸν νόμον λεληθότως ἀναφέρεται τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου σπέρμα θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

4. Καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος προβαίνει τὴν ἡλικίαν καὶ ἀναπτύσσεται τὸν νοῦν, ἀνάγεται εἰς τὴν γενικωτέραν γνῶσιν τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ, καὶ διακρίνων τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ πράττῃ τοῦτο καὶ ν' ἀποφεύγῃ ἐκεῖνο. Ἀλλὰ ποῖον κῦρος δύναται νὰ ἔχῃ παρ' αὐτῷ ὁ ἠθικὸς νόμος, καί τοι γενικώτερον ἤδη ἀναπτυχθεὶς ἐν τῷ νῷ, ἂν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐξασθενεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ; ἡ γνῶσις, ὅτι κακὸν τὸ ψεύδεσθαι, τὸ κλέπτειν, τὸ ἀδικεῖν, ἀρκεῖ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ὑπὸ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἑλκόμενον πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν; Τότε λοιπὸν εὐοδοῦται ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν, ῥέμα ἀπαλλαττόμενος ἀπὸ τῆς κηδεμονίας τῶν παριστώντων πρὸς αὐτὸν τὸν ἠθικὸν νόμον, μεταβαίνῃ ἐλευθέρως καὶ ἐπισταμένως, φέρων τὴν εὐθύνην τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ τοῦ νόμου, διὸ ἡ πίστις εἰς τὸ κῦρος, οὐδόλως ἐκλείπουσα, μεταβαίνει μόνον ἀπὸ τῶν παραγγελμάτων τοῦ ὁδηγοῦ εἰς αὐτὸν τὸν ἠθικὸν νόμον. Οὗτος δὲ καὶ ὅταν ἀντιτάσσωνται αὐτῷ στιγμιαῖαι ὁρμαὶ, ἢ ἐφήμερα πάθη, δύναται νὰ διατελῇ ἰσχυρὸς, διὰ μόνου τοῦ παρέχοντος αὐτῷ τὸ κῦρος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ τέλος ἐκτεινόμενον καὶ γενικευόμενον, ἀναφέρεται τοῦ λοιποῦ οὐχὶ εἰς κηδεμόνα ἢ εἰς νόμον, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἀμέσως τὸν ὑπέρτατον νομοθέτην τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Τί ἄλλο ἢ τὸ αἴσθημα τῆς θείας παρουσίας δύναται νὰ διευθύνῃ ἀσφαλέστερον τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος; Ναὶ, μόνη ἡ μετὰ τοῦ πλάστου κοινωνία δύναται ἀσφαλῶς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ φωτίσῃ, τὴν καρδίαν ν' ἁγνίσῃ καὶ τὴν βούλησιν νὰ ἐπιῤῥώσῃ. Ἀφέλετε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ τοῦ κύρους τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐκλείποντος, σύγχυσις καὶ κακοδαιμονία ἐπιγίνεται· διότι ὁ λόγος, καθ' ἑαυτὸν μὴ ὢν ἐπαρκὴς χαλινὸς τῶν παθῶν, δύναται μὲν νὰ φωτίσῃ τὸ κῦρος, ἡ δὲ ἕξις δύναται νὰ ἐνδυναμώσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ μόνον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα δύναται νὰ παραγάγῃ ἀσφαλῶς τὸ κῦρος τοῦτο.

5. Ἂν δὲ ὁ ἄνθρωπος θεωρητικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον ἀναπτυσσόμενος, ἀπὸ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, προβῇ εἰς τὴν ψυχολογικὴν τούτου θεωρίαν, καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τούτου τε καὶ τῆς θεωρίας τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἀναχθῇ εἰς τὴν ἐφικτὴν αὐτῷ ἐπίγνωσιν τοῦ δημιουργοῦ· καὶ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ κόσμου καὶ τῇ σκοπιμότητι τῶν ἐν αὐτῷ συνίδῃ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτὸν τὸν θεῖον νόμον, δι' οὗ παρίσταται ἡμῖν ἡ θεία βούλησις, τότε μάλιστα τὸ κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου πηγάζει ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Εἰς τοῦτο ἄγει ὁ λόγος, τοῦτο ἐνισχύει ἡ ἕξις, τοῦτο εὑρύνει ἡ τῆς φύσεως θεωρία· διότι πᾶσα ἀληθὴς ἐπιστήμη, μέρος τῆς παγκοσμίου ἁρμονίας καταδεικνύει τῷ ἀνθρώπῳ. Ὁ δὲ θαυμασμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς ψυχῆς ἐπισκοπούσης τοὺς νόμους τῶν ὄντων καὶ τοὺς λόγους τῶν γινομένων, τὴν παντεχνήμονα δύναμιν, τὴν ἄπειρον σοφίαν καὶ τὴν ἀνείκαστον ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ, ταῦτα εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Διότι πρὸς μόνον τὸν πλανώμενον εἰς μερικὰς, μεμονωμένας καὶ φαντασιώδεις θεωρίας, ἡ ἐπιστήμη παύει ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰς εὐγενεστέρας ἀνάγκας τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας, ἀποβαίνει δὲ ἄθροισμα κενῶν ὑποθέσεων καὶ ταπεινὴ τοῦ ὑλικοῦ βίου ὑπηρέτης.

6. Ἐπειδὴ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα εἶναι ἐν πάσῃ καταστάσει σωστικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἕπεται ὅτι ἡ ἐξασθένησις αὐτοῦ συνεπάγεται πάντοτε τὴν ἐξασθένησιν καὶ διαστροφὴν τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ ἑπομένως τὴν κακοδαιμονίαν. Ἂν τὸ παιδίον, πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ τὴν πεῖραν τῶν πραγμάτων, τὴν γνῶσιν τῶν κινδύνων εἰς οὓς ὑπόκειται καὶ τῶν εἰς ἀποφυγὴν μέσων· πρὶν ἢ τέλος παρασκευασθῇ εἰς τὴν ἐπιγενησομένην γνῶσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, δυνηθῇ ν' ἀποπτύσῃ τὸν χαλινὸν τοῦ κηδεμόνος· ἂν τοῦ λοιποῦ οὔτε ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη ἢ ἡ πίστις, οὔτε ὁ φόβος, ἅτινα ὡς πρὸς τὸ παιδίον παριστῶσι καὶ προσδοποιοῦσι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, περιστέλλουσιν αὐτὸ, τί ἄλλο ἢ ὄλεθρος ἐπίκειται τῷ δυστυχεῖ ἐκείνῳ παιδίῳ; τί ἄλλο ἢ θήραμα τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων παθῶν πρόκειται, ἢ καὶ θῦμα τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὧν ἀγνοεῖ τὰ φαινόμενα;

7. Οὐδ' ὁ μείζονός τινος ἀναπτύξεως τυχὼν καὶ γενικωτέραν τινὰ γνῶσιν τοῦ θείου νόμου κατέχων παρίσταται ἡμῖν ζηλωτότερος, ἂν τῆς μόνης ἀσφαλοῦς βάσεως τοῦ νόμου τούτου εἶναι ἐστερημένος, ἤτοι ἂν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα εἶναι ἐν αὐτῷ ἐξησθενημένον. Τίς, ὡς εἴπομεν ἤδη, ἤθελε κωλύσει αὐτὸν τοῦ ἀδικεῖν, ὁσάκις δύνηται ν' ἀποφύγῃ τὴν ποινὴν ἢ τὸν ψόγον; Ἀλλὰ καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ εὐδαιμονῇ ἀναγκαζόμενος νὰ προσποιῆται, κρύπτων τὴν τοῦ ἀδικεῖν ἐπιθυμίαν, καὶ τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως; Μάτην ἤθελε ζητήσει νὰ σκοτίσῃ τὸν νοῦν διὰ σοφισμάτων, ἢ νὰ κατασιγάσῃ τὴν ταραχὴν τῆς καρδίας ἐν κραιπάλῃ παθῶν· τὸ ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ κενὸν τρανῶς τὴν κακοδαιμονίαν αὐτοῦ μαρτυροῦν τὴν αἰτίαν αὐτῆς καταδεικνύει.

8. Εἰς δὲ τὸν θεωρητικώτερον ἄνθρωπον ἡ ἐξασθένησις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος δύναται μὲν νὰ ἦναι ἀποτέλεσμα τῆς παρεκτροπῆς τῶν συναισθητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἤτοι τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ διαφθορᾶς, διὰ τῶν παθῶν ἐπισκοτιζούσης τὸν νοῦν, ὅθεν τόσῳ μᾶλλον κακοδαίμων πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπιβλαβὴς τῇ κοινωνίᾳ ἀποβαίνει, ὅσῳ μᾶλλον ἡ λογικὴ ἱκανότης μείζονα αὐτῷ παρέχει καὶ τὰ τοῦ

κακοποιεῖν μέσα· ἀλλ' ἡ ἐξασθένησις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος δύναται νὰ προκύπτῃ καὶ ἐκ θεωρητικῆς τινὸς πλάνης, ἤτοι ἐκ μονομεροῦς τινὸς τοῦ νοὸς ἀναπτύξεως, καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς ἕξεως ὑποτάσσων τὴν βούλησιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, ὡς εἴς τινα ἀνάγκην τῆς λογικότητος, δύναται νὰ ἦναι χρηστός. Ἀλλὰ πρεσβεύων ἀρχὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντιθέτους τῇ κοινωνικῇ εὐημερίᾳ, τυραννούμενος δὲ πολλάκις ὑπὸ φαντασμάτων ἀλλοκότων, οὔτε αὐτὸς δύναται νὰ γευθῇ πάσης τῆς ὄντως ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, οὔτε εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν πρόξενος αὐτῆς νὰ γείνῃ.

9. Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα δύναται διαφθειρόμενον νὰ πλανήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς λίαν ἀπροσδόκητα ἀτοπήματα. Εἰς τοὺς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἐστερημένους δύναται νὰ τραπῇ εἰς δεισιδαιμονικόν τι αἴσθημα, εἰς παράλογον πίστιν εἰς φαντασιώδεις τινὰς δυνάμεις, ὅτε ὁ νοῦς εἰς παιδαριώδη κατάστασιν διατελεῖ καὶ οἱ γελοιωδέστεροι τύποι τῆς λατρείας αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, αὐτὸ τὸ κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀντικαθιστῶσι· τοιοῦτον οἰκτρὸν θέαμα παριστῶσι σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς.

Ἂν δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ τῆς ἐναρμονίου αὐτοῦ πνευματικῆς ἀναπτύξεως, φεύγων τὸν πρακτικὸν βίον καὶ εἰς ἀτροφίαν καταλείπων τὰς λοιπὰς αὐτοῦ δυνάμεις παραδίδεται ἀχαλινώτως εἰς τῆς φαντασίας αὐτοῦ τοὺς ῥεμβασμοὺς καὶ τὰς ὀνειροπολήσεις, τότε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἀντικαθιστᾷ ἄλλο τι, τὸ μυστικόν, σκοτίζον τὸν λόγον, παραλῦον τὴν βούλησιν καὶ εἰς δεινὰς ἐκστάσεις φρενῶν τὸν νοῦν παραφέρον. Τοιαῦτα πάσχουσιν οἱ ἐν τῇ Ἰνδικῇ γυμνοσοφισταὶ, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων ἐπιλήσμονες, καὶ εἰς ἐποπτικόν τινα κόσμον ἐκτραχηλιζόμενοι.

Ἀνάλογον δὲ πνευματικὴν ἀποπλάνησιν δύναται νὰ πάθῃ καὶ αὐτὸς ὁ φιλοσοφῶν, ἂν ἀντὶ ἀκριβῶν περί τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ παρατηρήσεων, καὶ τῆς σώφρονος ἀναγωγῆς εἰς γενικωτέραν ἀλήθειαν, τὰς τολμηρὰς τοῦ νοὸς αὐτοῦ ὑποθέσεις, ὡς δεδομένας ἐκλαμβάνων ἀληθείας, μετεωρίζεται εἰς χάος ὑπερνέφελον, ὅθεν οὐδὲν διακρίνων ἰλιγγιᾷ ἢ ἐμπίπτει εἰς βάραθρον ζοφερὸν, τὸ κενὸν τῶν ἑαυτοῦ ἐννοιῶν, ὡς ἀληθὲς βάθος αὐτῶν ἐκλαμβάνων. Οὕτω π. χ. ὁ αἰσθηματικὸς πανθεϊσμὸς τοῦ Ἰνδοῦ δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς φιλοσοφικὸν πανθεϊσμὸν Εὐρωπαίου, περιεστοιχισμένου μάλιστα ὑπὸ σοφῶν μετὰ θαυμασίας ἐπιμονῆς τὰς ῥίζας τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ κενὸν ἐκεῖνο βάθος ἐκζητούντων. Ἀλλὰ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἐνεργοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐκλείποντος οὕτω, ὁ λόγος λείπεται τὸ μόνον καὶ ἀνεπαρκὲς κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Τοῦ παρόντος ὅμως καιροῦ ἔργον δὲν εἶναι νὰ διεξέλθωμεν καὶ ἄλλας φιλοσοφικὰς ἀποπλανήσεις, δι' ὧν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα μηδενίζεται, οἷον ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ μονομεροῦς σειρᾶς ἀληθειῶν περὶ τῶν ἰδιοτήτων καὶ δυνάμεων τῆς ὕλης ἁρπαζόμενος, αὐτὴν τὴν ὕλην θεοποιῇ, καὶ τὴν δημιουργίαν ἔρημον δημιουργοῦ καταλιμπάνῃ· ἀγνοῶν, ὅτι τῶν γνώσεων αὐτοῦ πηγὴ δὲν εἶναι μόνος ὁ κόσμος, οὐδὲ ὁ νοῦς μόνος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Θεός. Τὸ θρησκευτικὸν λοιπὸν αἴσθημα τότε μόνον εὐοδοῦται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν ἦναι πρακτικὸν καὶ ἐνεργὸν καὶ ἐνισχύει τὸν ἠθικὸν νόμον. Ὅθεν διακρίνουσιν αὐτὸ ἐν ψυχικῇ γαλήνῃ πίστις εἰς Θεὸν καὶ ἀγάπη ἀντανακλωμένη εἰς πᾶσαν τὴν δημιουργίαν καὶ μάλιστα εἰς τοὺς περὶ ἡμᾶς, παρορμῶσα εἰς ἐκτέλεσιν πάντων ἡμῶν τῶν καθηκόντων, ἐμψυχοῦσα τὴν ἄλλως νεκρὰν ἐπιστήμην, καὶ εἰς κτῆσιν τῆς ἀληθείας προτρέπουσα ἡμᾶς.

Β'.

Περὶ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπιῤῥοῆς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

1. Ἄχρι τοῦδε ἐθεωρήσαμεν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενον. Νῦν δὲ θέλομεν θεωρήσει αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν ἐν γένει, καὶ θέλομεν προσπαθήσει νὰ καταδείξωμεν τὸ λυπηρὸν θέαμα τῆς ἐν αὐτῇ ἐξασθενήσεως τῆς σωστικῆς ταύτης δυνάμεως καὶ τὰς ἐναγωνίους κοινωνικὰς ἀποπλανήσεις.

2. Ὡς εἰς τὸ παιδίον ἀρκεῖ μέχρι τινὸς ἡ ἀφελὴς εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ κηδεμόνος πίστις, οὕτω καὶ κατὰ τὰς ὀλίγον ἀνεπτυγμένας κοινωνίας, ἀρκεῖ εἰς εὐημερίαν αὐτῶν ἡ ἁπλὴ πίστις εἰς τὴν θείαν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθότητα, ἣν ἐμπνέει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, εἰ καὶ πολλάκις ἡ θρησκεία, ἀντὶ τοῦ νὰ διαφωτίζῃ αὐτὸ, διαδίδει ἐξ ἐναντίας ψευδεῖς ἢ ἀνοικείους ἰδέας περὶ τῆς θεότητος. Τοιαύτη, ὡς ἐξ ἱστορίας εἰκάζομεν, παρίστατό ποτε ἡ ἀρχαϊκὴ τῶν Ἑλλήνων κοινωνία· ἡ θρησκεία τότε συνέχεε τὸν θεῖον καὶ ἀνθρώπινον βίον· τὰ ἀνθρώπινα πάθη μετεβάζοντο εἰς τὸν Ὄλυμπον· διὰ τῆς μαντείας ἐδεσμεύετο ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ κοινωνία ἐκείνη, καί τοι ἐν μέσῳ ἀγώνων, ὑγιαίνουσα προέβαινε, διότι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα.

Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἀνεπτύχθη ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἂν καὶ πολὺ ἀπεῖχεν ἡ ἐν αὐτῇ δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ ἠθικὴ τῆς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ βραδύτερον εἰσαχθείσης, ὅτε λέγω, ἐν ὀργασμῷ ἐθνικῆς εὐρωστίας, παρήγοντο τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα κατά τε τοὺς λόγους καὶ τὰς εἰκαστικὰς τέχνας ἀριστοτεχνήματα, ἐν ὅσῳ ὁπωσδήποτε ἐσώζετο παρὰ τῷ λαῷ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἠδύνατο οὗτος ἐν Ἀθήναις π. χ. ὁμοθύμως ν' ἀποῤῥίπτῃ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἄδικον οὖσαν καί περ ὠφελιμωτάτην, νὰ βλέπῃ δὲ περὶ ἑαυτὸν Ἀριστείδας καὶ βραδύτερον Σωκράτεις καὶ Φωκίωνας.

3. Ἀλλ' ὅτε ἐν τῇ μετατροπῇ ἡ κοινωνία ἐκείνη, καί τοι διανοητικώτερον ἀναπτυσσομένη, ἀπαλλαττομένη τῆς κηδεμονίας τῆς τῶν πατέρων θρησκείας, δὲν ἀντικαθίστα ὅμως αὐτὴν διὰ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐλλείποντος τοῦ κύρους, τότε μετὰ τῶν τύπων τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, αὐθαδῶς καὶ ἡ οὐσία αὐτῆς ἀπελακτίζετο· οἱ δὲ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν διαφθειρόμενοι νεανίαι τὰ τῶν προγόνων ὡς κρόνειά τινα ληρήματα ἐχλεύαζον, ἢ εἰς θεωρίας κενὰς τὸν νοῦν προσεῖχον, ἀξιοῦντες κατὰ τὸν κωμικὸν, ὅτι νῦν «Δῖνος βασιλεύει τὸν Δι' ἐξεληλακώς (1).» Τότε ἡ πολυμήχανος ἀσέβεια διεδέχθη τὴν εὐσεβῆ καὶ γαλήνιον πίστιν τῶν πατέρων εἰς τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους. Ἀλλὰ τότε καὶ ἐξέπνευσεν ἡ τῶν προγόνων ἐλευθερία καὶ ἐπῆλθον οἱ πολυστένακτοι ἐκεῖνοι χρόνοι τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς δουλοσύνης.

4. Ἐπὶ δὲ τῆς ῥωμαιοκρατίας, ὅτε διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀκοσμίαν οἱ μὲν, ἀπελπίζοντες περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, ἐῤῥίπτοντο εἰς τὴν στωϊκὴν ἀπάθειαν, οἱ δὲ ἐξετραχηλίζοντο εἰς τὴν ἐπικούριον τρυφὴν, τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἔτι μᾶλλον ἐξασθενοῦντος, ἐξέλιπε καὶ ἡ βάσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου· ὅθεν ἀνήκουστος ἀσέβεια καὶ ἀκολασία ἐλυμαίνοντο τὸν ῥωμαϊκὸν κόσμον. Μάτην δὲ οἱ περὶ τὸν Λουκιανὸν τὰ πάντα σκώπτοντες ἐζήτουν νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἤθη· διότι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ χλεύη τὰ ἐρείπια μόνον αὐξάνει, ἐν ᾧ ἀπαιτεῖται ἐξ ἐναντίας ἀνοικοδόμησις.

5. Ἡ θεραπεία ὅμως τοῦ μεγάλου ἐκείνου κακοῦ, μείζων οὖσα ἢ ὥστε νὰ τελεσθῇ δι' ἀνθρωπίνων μέσων, εἶχεν ἤδη παρασκευασθῆ ὑπὸ τῆς προνοίας. Ἀλλ' ἡ καχεκτικὴ ἐκείνη κοινωνία ἐθελοκακοῦσα ἀπέκρουεν αὐτὴν, ὡς ὁ ἄῤῥων κωφεύει εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὸν ἰατρόν. Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ λοιπὸν θερμὸν ἐπέπνευσε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ὅπως ἀναγεννήσῃ τὴν σεσηπυῖαν κοινωνίαν. Ἁπλοῦν δὲ καὶ καθαρὸν ὂν κατ' ἀρχὰς ἐξήγειρε τὴν κοινωνίαν ἐκ τῆς διαφθορᾶς· διεῤῥήγνυε τὰ δεσμὰ τῆς αἰσχρᾶς δουλείας, ὕψωνε τὴν τεταπεινωμένην γυναῖκα καὶ ἠδελφοποίει τοὺς ἀνθρώπους. Τοσαύτην δὲ δύναμιν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς πρώτους χριστιανοὺς, ὥστε ἡ ἐν μέσῳ τῶν ἀσεβούντων ἐν Θεῷ ἀδελφότης, ἀνδρείως παλαίουσα, ἐνισχύετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεάματος τῶν ὑπὲρ πίστεως ἡρωϊκῶς μαρτυρούντων καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸ κῦρος αὐτῆς βεβαιούντων.

6. Ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, μόλις τῆς ἐκκλησίας ἀπαλλαγείσης τῶν διωγμῶν, ταχέως περιέπεσεν εἰς τοὺς ὑποδειχθέντας κινδύνους. Διότι τὸ μὲν μοναχικὸν πνεῦμα ὡς ἐρημικός τις ἄνεμος, ἐκ τῆς Ἀσίας ἐξορμῆσαν, ἠπείλει διὰ τοῦ μυστικισμοῦ νὰ μεταβάλῃ πασαν τὴν κοινωνίαν εἰς μοναστήριον· ἡ δὲ νεαρὰ ἐκκλησία, διὰ τῶν σοφῶν αὐτῆς βουλευμάτων καὶ ἡ πολιτεία δι' ἀγώνων τῶν οὐ τυχόντων, προσεπάθουν εἰς τὰ οἰκεῖα ὅρια νὰ περιστείλωσιν αὐτό. Καὶ τὸ χριστιανικὸν δὲ δόγμα δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἁπλότητα καὶ καθαρότητα· ἀφ' οὗ οἱ φιλοσοφοῦντες ἔλαβον αὐτὸ ὡς ὑπόθεσιν ἀπεράντων, λεπτολόγων καὶ ἀσκόπων συζητήσεων, αἵτινες, ἐξασθενοῦντος ἢ πλανωμένου τοῦ ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἐνέπλησαν τὴν κοινωνίαν ἐρίδων καὶ ταραχῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων σύνοδοι πατέρων, δι' ἐναγωνίων συζητήσεων ὥριζον τὰ περὶ τοῦ δόγματος.

7. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἡ αὔξουσα ἐξασθένησις τοῦ ἐνεργοῦ καὶ πρακτικοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐπήνεγκε μαρασμὸν τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν δυνάμεων. Τοῦτο δὲ ἔνθεν μὲν ἐξηκολούθει περιπλανώμενον εἰς ἀγόνους περὶ δογμάτων συζητήσεις καὶ πολλάκις εἰς λογομαχίαν· ἔνθεν δὲ ἐξέπιπτε πολλάκις εἰς μικρολόγους τινὰς ἐξωτερικοὺς τύπους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἀληθὲς αἴσθημα πνίγοντας· ὅθεν δεινὴ πάλιν ἀνεφάνη καὶ τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἡ ἐξασθένησις καὶ ἡ τοῦ λαοῦ ἐξευτέλισις. Καί τοι δὲ ἔνδοξοι ἀγῶνες ὑπὸ ἀοιδίμων αὐτοκρατόρων κατεβλήθησαν, ἡ πολιτεία τέλος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἔξωθεν προσβολὰς, μάλιστα μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς λατινοκρατίας ἐπενεχθεῖσαν καταστροφήν. Τέλος ἄγριοι καὶ ἄτακτοι Τάταροι νομάδες, παράφοροι ἐκ φανατισμοῦ, διὰ χειμάῤῥων αἱμάτων κατεπλημμύρισαν τὴν δυστυχῆ πατρίδα· ὁ δὲ τελευταῖος Κωνσταντῖνος, πίπτων ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ὠφέλει τὸ ἔθνος διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μᾶλλον ἢ πολλοὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ δι' ὅλου αὐτῶν τοῦ βίου.

8. Σκηνωσάντων τῶν βαρβάρων ἐν τῇ πάλαι τοῦ πολιτισμοῦ πατρίδι, τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὡς ἐν χωνευτηρίῳ ἁγνιζόμενον, ἔπαυσε κατ' ὀλίγον παρεκτρεπόμενον ὑπὸ δογματικῶν συζητήσεων, ἐν τῇ νεκρωσίμῳ ἐκείνῃ σιγῇ, καὶ περιεβλήθη μάλιστα πρακτικώτερόν τινα χαρακτῆρα, διότι ἐν αὐτῷ συνεχωνεύθη καὶ τὸ τῆς πατρίδος αἴσθημα. Πίστις δέ τις πάλιν ἀφελὴς, ἐμπνέουσα, ἀντὶ τῆς ταραχῆς, γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἀνεζωπύρει τὸν πεπτωκότα ἠθικὸν νόμον, προώρως εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐγχαραττομένου τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ.

9. Τὸ δὲ δόγμα, οἷον ἐτήρησεν αὐτὸ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία, ἀμιγές δηλονότι καὶ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ

(1) Ἀριστ. Νεφελ. 820.

τῶν κοσμικῶν συμφερόντων, εἶναι βεβαίως παντὸς ἄλλου οἰκειότερον εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ συμφωνότερον πρὸς πᾶσαν κοινωνικὴν πρόοδον. Ἀλλ' ἡ θεωρητικωτέρα ἀντίληψις παντὸς δόγματος γίνεται κατὰ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως· διότι ἄλλο εἰς γνῶσιν τῶν θείων μὴ ἔχοντες μέσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείᾳ, εἰμὴ τὰς ἡμετέρας ψυχικὰς δυνάμεις, ἔπεται, ὅτι τοσούτῳ βέλτιον ἀφικνούμεθα εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην, ὅσῳ μᾶλλον καὶ βέλτιον ἐκείνας ἀσκοῦμεν. Οὕτω π. χ. ἂν ἀπαίδευτός τις καὶ σκαιὸς, λεγόμενος ὀρθόδοξος, σέβεται μᾶλλον μίαν τινὰ ἁγίαν εἰκόνα, ἢ ἄλλην, ἀποδίδων εἰς τὴν ὕλην, ἐξ ἧς εἶναι κατεσκευασμένη, ὑπερφυσικάς τινας ἰδιότητας, τοῦτον καταδικάζει ἡ ἐκκλησία παρανοοῦντα τὸ δόγμα καὶ οἰκτείρει ἡ φιλοσοφία παραλογιζόμενον. Ἀλλ' ὁ εὐπαίδευτος ὀρθοδοξῶν θεωρεῖ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ὡς διαιωνιζούσας ἐπ' ἀγαθῷ ἡμῶν τὰς εὐσεβεῖς αὐτῶν πράξεις· τόσῳ δὲ μᾶλλον ὑπερτέρας ἄλλων ἠθοποιῶν εἰκόνων, ὅσῳ μᾶλλον ἐμπνέουσαι τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην ἐνισχύουσι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα· ὅθεν δικαίως σεβεται, ἀλλὰ δὲν λατρεύει αὐτάς. Εἰρήσθω δὲ ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ, ὅτι, ἂν τινα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἡμῶν λατρείαν, ὅλως ἄσχετα πρὸς τὸ δόγμα, διὰ τὴν πρόοδον τῶν χρόνων, εἶναι ἐπιδεκτικὰ μεταβολῶν, αἵτινες ὅμως μόνον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, γενόμεναι δύνανται νὰ ὠφελήσωσι, διότι πᾶσα ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη μεταρρύθμισις εἶναι ὀλεθρία· οὐχ ἧττον ὅμως λίαν ψευδὴς καὶ ἀσεβὴς εἶναι ἡ γνώμη τῶν προσηλυτιστῶν, ὅτι τὸ ἡμέτερον δόγμα εἶναι δῆθεν τὸ κωλῦον, τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν καὶ ἠθοποίησιν τοῦ λαοῦ.

10. Τὸ δόγμα ἐν γένει ἔχει βεβαίως μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν, ἂν διανοηθῶμεν τὰς ἀνθρωποθυσίας τινῶν ἀρχαίων λαῶν, τὴν ἀπαίσιον τῶν ἱεροδικείων πυράν, τοὺς ἰσλαμίτας μαραινομένους ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ μοιραίου δόγματος τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καταστρέφοντος κτλ. Ἀλλ' ὅτι κυρίως τὰ δυστυχήματα ἐκεῖνα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἀναζωπυροῦντος τὸν ἠθικὸν νόμον, καὶ ἧττον ἐκ τῆς περὶ τῶν θείων μᾶλλον ἢ ἧττον πεπλανημένης ἀντιλήψεως, εὐκόλως ἀποδεικνύεται, ἂν διανοηθῶμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔπαυσαν ἀνθρωποθυτοῦντες, αἱ πυραὶ τῶν ἱεροδικείων ἐσβέσθησαν, οὐδόλως μεταβληθέντος τοῦ δόγματος· ὅτι τὸ σχεδὸν μοιραῖον περὶ τῆς χάριτος δόγμα χριστιανικῶν τινων αἱρέσεων οὐδόλως ἐπιφέρει παρ' αὐταῖς τὰ ἐν ταῖς ἰσλαμιτικαῖς κοινωνίαις δυστυχήματα. Καὶ σφάλλοντος λοιπὸν τοῦ δόγματος, τὸ ἀληθὲς θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ὑγιεστέρα τις πνευματικὴ ἀνάπτυξις δύνανται ν' ἀναιρέσωσι τὰ πρακτικὰ τῆς πλάνης ἀποτελέσματα· ὡς ὁ θεωρητικῶς πλανώμενος φιλόσοφος ἢ ἰατρὸς δύνανται νὰ ᾖναι ἄλλως χρηστοὶ καὶ ὠφέλιμοι, ἂν ὁ ὀρθὸς νοῦς ἐπανορθοῖ παρ' αὐτοῖς τὰ ἐκ τῆς θεωρίας ἀποπήματα.

11. Ἀλλὰ καὶ ὀρθοῦ δόγματος ὀρθὴ καὶ ἐκτενὴς μάλιστα θεωρητικὴ γνῶσις, ἀπόντος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὐδόλως τὴν κοινωνίαν ὠφελεῖ· ἐπειδὴ γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀρθοδοξοῦσα πολυμάθεια δὲν ἦτο σπανία ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατ' αὐτὸν τὸν ἄκρον αὐτῆς ἐξευτελισμόν. Διότι εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἄφευκτος ἡ μεταφυσικὴ τῶν πραγμάτων γνῶσις. Οὕτως ὁ ἀρτοποιὸς π. χ. δύναται κάλλιστα νὰ κατασκευάζῃ ἄρτον καὶ χρησιμώτατα ὁ ξυλουργὸς ἔπιπλα, καί τοι ἀγνοοῦντες τὴν ἀνωτέραν θεωρίαν τῆς χημείας, τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνίας. Ὁ θεὸς ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἐνεφύτευσε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ πλασμάτων καὶ ἐν τῷ λόγῳ αὐτῶν ἀπέθηκε, κατὰ τὴν ἀκροτάτην αὐτῶν ἁπλότητα, τὰς σωστικὰς ἀληθείας τῆς θείας ὑπάρξεως, τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς προνοίας. Ἐν πάσῃ λοιπὸν καταστάσει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, τὰ θεῖα ταῦτα σπέρματα, ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐκώλυεν, ἢ δὲν διέστρεφε τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, ἠδυνήθησαν ν' ἀρκέσωσιν εἰς τὴν κύρωσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ δόγμα εἶναι συμπλήρωσις τῶν ἀληθειῶν τούτων, κοινόν τι σύμβολον ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάπτον ὅλην τινα ἀνθρώπων κοινότητα. Τούτου δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξις τότε μόνον εὐοδοῦται, ὅταν ἐνισχύῃ τὸ κῦρος τῶν ἀληθειῶν ἐκείνων· ἄλλως ἡ πλάνη ὠθεῖ εἰς θρησκευτικὰς ἢ φιλοσοφικὰς αἱρέσεις.

12. Ὁ ἠθικὸς λοιπὸν νόμος, ἐν αὐτῇ τῇ συνειδήσει καθόλου, οὕτως εἰπεῖν, κεχαραγμένος, καὶ ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος κυρούμενος, παρὰ τοῖς μὲν ὑφίσταται οἱονεὶ δογματικῶς, ἄνευ θεωρητικῆς ἐπιγνώσεως, παρὰ τοῖς δὲ διὰ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν θεωρητικῶς φωτιζομένων. Ἐντὸς δὲ τοῦ κοινοῦ δογματικοῦ συμβόλου, ἕκαστος κατὰ λόγον τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, διαφόρως τὰ περὶ τούτου γινώσκει. Ὅθεν ἐν λίαν ἀνεπτυγμένῃ καὶ ἐλευθέρᾳ κοινωνίᾳ ἡ θρησκεία, κατὰ τοῦτο ἀποβαίνει πρὸς ἕκαστον ἔργον προσωπικῆς συνειδήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς.

Ἀλλὰ μήπως τὰς πλείστας τῶν γνώσεων ἡμῶν καί τοι δι' ἐμπειρικῆς ὁδοῦ παραχθείσας, ἢ διὰ μαθηματικῶν λόγων ἀποδεικνυομένας, οἱ πλεῖστοι, οὐχὶ τῶν ἀπαιδεύτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν λογίων, ἄλλως παρέλαβον, ἢ οὕτως εἰπεῖν δογματικῶς, αὐτοὶ οὐδόλως εἰς τὴν ἀποδεικτικὴν θεωρίαν ἐγκύψαντες; Πόσοι π. χ. ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως γινώσκουσι τὰ ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν συμπεράσματα, ἢ τὰ ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ἐν τῇ γλωσσομαθείᾳ, ἢ τὰ ἐκ τῶν μνημείων τῆς νινευϊτικῆς γραφῆς καὶ τέχνης, ἢ τὰ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου, δὲν λέγω ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως, ἀλλ' ἐξ ἀναγνώσεως τοὐλάχιστον τῶν κατ' εὐθεῖαν περὶ τούτων γραφέντων; Πόσοι, αὐτοὶ ἀναγνόντες καὶ γνόντες, καὶ οὐχὶ ἐκ παραδόσεως, γινώσκουσι τὸ κάλλος καὶ ὕψος τῆς πινδαρικῆς Μούσης; Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς θετικὰς καὶ πειραματικὰς μαθήσεις, πόσοι ἀφ' ἑαυτῶν ὑπολογίσαντες γινώσκουσι τὴν ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ ἡλίου ἀπόστασιν; ἢ ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν πεμπομένη θερμότης εἶναι τὸ 1/238,000,000 μέρος τῆς ὅλης ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευομένης θερμότητος; ὅτι ἡ ταχύτης τῆς κινήσεως τοῦ φωτὸς εἶναι 30,800 σταδίων κατὰ πᾶν δεύτερον λεπτὸν, ὅτι ἡ διοχέτευσις τῶν ὑδρηλεκτρικῶν ῥευμάτων εἶναι 6,400,000,000 ἀκις ταχυτέρα διὰ τοῦ χαλκοῦ ἢ διὰ τοῦ ὕδατος κτλ;

Ἂν λοιπὸν καὶ αὐτῶν τῶν θετικῶν γνώσεων τὰς πλείστας ἐκ μόνης παραδόσεως οἱ πλεῖστοι ἀποκτῶμεν, πῶς δὲν εἶναι παράλογον, ἄν τις μόνον τὰς εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον ἀναφερομένας ἤθελεν ἀπαιτεῖ οἱ πάντες διὰ θεωρίας ν' ἀποδέχωνται, καὶ αὐταὶ μόνον εἰς παραδόξους συζητήσεις νὰ ὑποβάλλωνται καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς μὴ ὡς δέον πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένους; Τὸ θρησκευτικὸν λοιπὸν αἴσθημα, καθαρὸν καὶ ἐνεργὸν, ἱκανὸν κῦρος εἶναι τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Πρὸς δὲ τὴν πρακτικὴν τούτου γνῶσιν, ὡς καὶ πρὸς τὰς πλείστας ἐπιστημονικὰς γνώσεις, κατὰ παράδοσιν μεταδιδομένας, δὲν εἶναι ἄφευκτος ἡ μεταφυσικὴ θεωρία, εἰς ὀλίγους οὖσα ἐφικτὴ, ὅπως ὁ ἄνθρωπος διανύσῃ εὐτυχῶς τὸ ἐπίγειον αὐτοῦ στάδιον. Διότι πρὸς πᾶσαν ἄλλην γνῶσιν ἡ πλάνη συνεπάγεται μερικὰ μόνον ἀποτελέσματα, πρὸς δὲ τὴν ἀφορῶσαν τὸν ἠθικὸν νόμον ὅλην ἡμῶν τὴν κακοδαιμονίαν δύναται νὰ παράγῃ.

Γ'.

Περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐξασθενήσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

1. Εἰς σαφεστέραν δὲ γνῶσιν τῶν λεχθέντων ἐπιθυμοῦμεν νὰ θεωρήσωμεν μερικώτερον ὡς ἐν εἰκόνι τὰ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, ἵνα καταδειχθῇ, πῶς τὰ ἐν αὐτῇ κακῶς ἔχοντα εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, τῆς ἐξ αὐτῆς πηγαζούσης ἀδυναμίας τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῆς διαστροφῆς πολλῶν ἐκ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ὁρισμῶν.

Ἡ νῦν ἐλευθέρα Ἑλλὰς, διὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας, διὰ τὸ τραχὺ καὶ πολύφυλον τῶν ἐν αὐτῇ μακροτέρων γενομένων ἐπιδρομῶν, διὰ τὴν ἔλλειψιν ὀθωμανῶν τιμαριωτῶν, χάριν συμφέροντος τηρούντων τοὺς ὑποτελεῖς, καθυστέρησεν ἄλλων ὁμογενῶν κοινωνιῶν, οὐδὲ ἐκ τῆς παραλίου θέσεως ἐπὶ πολὺ δυνηθεῖσα νὰ ὠφεληθῇ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἐκ τῆς βορείου Ἀφρικῆς πειρατῶν. Ἐλευθερωθεῖσα δὲ διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῶν θυσιῶν αὐτῆς καὶ τῶν λογάδων καὶ λαῶν τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅτε ὑπεδέχθη τοὺς ἔξωθεν ἐλθόντας ὁμογενεῖς, ὡς ἐν κοινῇ ἑστίᾳ, ἅμα ἐπελθούσης ὁπωσδήποτε εἰρήνης, ἔλαμψεν ἀμέσως δι' ἐπεισάκτου τινὸς πολιτισμοῦ καὶ ἱκανότητος, ἀσυμμέτρων πρὸς τὴν κοινωνικὴν τῆς χώρας κατάστασιν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἐκ τῆς ἐλευθερώσεως παραχθεισῶν νέων σχέσεων, νέαι ἔξωθεν ἰδέαι εἰσώρμησαν, νέαι ῥοπαὶ ἀνεφάνησαν· καὶ ταῦτα ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, καθ' ὃν δὲν ἠδύναντο νὰ ὡριμάσωσι. Πολλαχοῦ δὲ ἐπεκράτησεν ἡ ἄνευ διακρίσεως τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας παραδοχὴ· ἀκάθεκτος τ.ς ξενοζηλία καὶ λήθη τῶν στοιχείων καὶ παραδόσεων τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς ἐπῆλθε· τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ἐξησθένησε τὸ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν πατέρων, ὡς προείπομεν, ἐμφιλοχωροῦν θρησκευτικὸν αἴσθημα. Γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι ὅταν ὁ πολιτισμὸς δὲν ᾖναι προϊὸν τῆς πολιτιζομένης χώρας, ἀλλ' ἐπείσακτος, παρέπεται δυστυχῶς περίοδός τις συγχύσεως καὶ διαφθορᾶς.

2. Ἐν τούτοις διὰ τὴν ἔκτακτον τοῦ Ἕλληνος φιλομάθειαν, ὑπερεζετιμήθησαν μὲν τὰ γράμματα, ἀλλ' ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγὴ ἐν γένει ἠμελήθη· ὁ οἰκιακὸς δὲ βίος πολλάκις οὕτω μετεβλήθη, ὡς ἐὰν εἶχον παρεμπέσει αἰῶνες μεταξὺ τέκνων καὶ γονέων. Τούτων δὲ τὸ κῦρος παρεγνωρίσθη, ὁσάκις μάλιστα δὲν ἠδύναντο αὐτοὶ νὰ διεθύνωσιν ἀσφαλῶς τὸ μείζονος, ἀλλ' οὐχὶ ὀρθοτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως, τυχὸν τέκνον, κατὰ τὴν νέαν ταύτην ὁδὸν, καθ' ἣν ἀπὸ χωρικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς μεγαλοπολιτικὸν ἀμέσως μετέβαινε βίον (1). Ὅθεν κατ' ἀνάγκην ἐν τῇ συγχύσει καὶ ἀναρχίᾳ, τὸ κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐστερημένον τῆς βάσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, δεινῶς ἐκλονίσθη.

3. Συνέπραξε δὲ εἰς τὸ κακὸν τοῦτο καὶ ἡ κατάστασις τοῦ κλήρου, οὗ τινος ἡ ἀγωγὴ ἠμελήθη καὶ ἡ παίδευσις καθυστέρησε τῆς τῶν λαϊκῶν, ἐπὶ μεγάλῃ βλάβῃ ἐκείνου τε καὶ αὐτῶν· ὅθεν ἡ ἐκκλησία ἀδυνατεῖ ἐν γένει ν' ἀσκήσῃ διὰ τῆς διδασκαλίας, τοῦ κηρύγματος, ἢ τῆς ἐξομολογήσεως τὴν ἀγαθοποιὸν αὐτῆς ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, τηροῦσα αὐτῇ τὸ πατροπαράδοτον θρησκευτικὸν αἴσθημα· ἑπομένως, τὸ ἐκ τῆς ἐκκλησίας κῦρος εἶναι δεινῶς ἠλαττωμένον.

4. Ἂν δὲ ἀπὸ τούτων τραπῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν

(1) Περὶ γυναικὸς καὶ Ἑλληνίδος σελ. 23—24.

τῆς οὐχὶ ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ γενομένης διαστροφῆς πολλῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ὁρισμῶν, εἰς τὸν νοῦν τῶν πλείστων παρ᾽ ἡμῖν ἀνθρώπων, θέλομεν παρατηρήσει· ὅτι ἡ ἔννοια τῆς κυβερνήσεως, πολλαχῶς πρὸ δεκάδων τινῶν ἐνιαυτῶν μεταβληθεῖσα, ἐξέπεσεν, ὥστε ν᾽ ἀναφέρηται εἰς ἄθροισμα προσώπων ἐπὶ εἰσπράξει καὶ διανομῇ συνερχομένων· ὅθεν τῶν εἰσπραττομένων μέρος πρόκειται νὰ σκορπίζηται, πρὶν ἢ φθάσῃ, τὸ δὲ μέγιστον νὰ διανέμηται εἰς οἰκείους καὶ φίλους. Ἡ δραστηριωτάτη λοιπὸν τῶν ἐνεργειῶν συνίσταται εἰς παῦσιν τῶν μὴ φίλων, διορισμὸν τῶν οἰκείων καὶ φίλων καὶ ἑπομένως εἰς ἀπόλαυσιν καὶ διανομὴν τῶν μὴ σκορπισθέντων. Ἂν δὲ διανοηθῶμεν, ὅτι ἀνάλογον ἐκπεσμὸν ἔπαθον εἰς τῶν πολλῶν τὸν νοῦν καὶ αἱ ἔννοιαι τοῦ ὑπουργοῦ, τοῦ βουλευτοῦ, τοῦ νομάρχου, τοῦ ἐπάρχου, τοῦ δημάρχου, τοῦ διδασκάλου, τοῦ ὑπαλλήλου ἐν γένει, καὶ ὅτι αἱ ἐν τῷ νῷ τῶν πολλῶν τοιαῦται ἔννοιαι πραγματοῦνται οὐχὶ σπανίως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θέλομεν ἐννοήσει εὐκόλως, πῶς ἐξησθένησε δεινῶς παρ᾽ ἡμῖν τὸ κῦρος τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν νόμων ἐπὶ τοὺς ἀρχομένους.

5. Ἂν δὲ ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἀμέσως ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ ἔννοια αὐτῆς εἰς πολλῶν τὸν νοῦν ἐξέπεσεν εἰς ἐπιχείρησιν σκοποῦσαν διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων λόγων, τὴν θεραπείαν παθῶν καὶ συμφερόντων· ὅθεν τῆς ἀγωγῆς πολλάκις ἀπούσης, τὰ συνηθέστατα ὅπλα εἶναι ὕβρεις... Ἡ ὕβρις ἐμφαίνει μὲν ἀγροικίαν, ἀλλὰ δύναταί τις πολλάκις νὰ παρεκτραπῇ εἰς ὕβρεις, μὴ γινόμενος ἕνεκα τούτου καὶ ἄξιος καταφρονήσεως. Οὕτω πολλοὶ ἐν Γερμανίᾳ φιλολόγοι δεινῶς ὑβρίσθησαν δημοσίᾳ, ἀλλ᾽ ἴσως μόνον ἐνταῦθα συμβαίνει πολλάκις, ὁ τολμῶν νὰ ὑβρίσῃ δημοσίᾳ μηδὲ νὰ φροντίζῃ, ἂν πομπεύεται ψευδόμενος καὶ συκοφαντῶν τὸν ὑβριζόμενον!

6. Ἡ ἔννοια τοῦ διδασκάλου, θεωρούντός ποτε ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν πατέρων κοινωνίᾳ ὡς περιβεβλημένον ἱερωσύνην τινά, ὡς ἀπόστολον τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας, μετετράπη δυστυχῶς ἐν τῷ νῷ πολλῶν εἰς ἔννοιαν ὑπαλλήλου, ἥκιστα εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον πιστεύοντος· διψῶντος προαγωγῆς, διὰ τὴν αὔξησιν τῆς εὐπαθείας, καὶ τέλος μεταβαλόντος τὸ ἱερὸν ἔργον εἰς εὐτελές τι ἐπιτήδευμα.

7. Φανερὸν λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἐν τῇ βιαίως παρ᾽ ἡμῖν γενομένῃ μετατροπῇ ἐσπεύσαμεν ν᾽ ἀπαλλαγῶμεν τῆς σωστικῆς κηδεμονίας τῶν ὁδηγῶν ἡμῶν καὶ τῆς θρησκείας, πρὶν ἢ ὡριμάσαντες ὑποτάξωμεν ἐλευθέρως τὴν ἡμετέραν βούλησιν εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον· οὗτος δὲ δεινῶς, ὡς εἰκός, ἐξησθένησε διὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἐπ᾽ ἀγαθῷ θερμαίνοντός ποτε τῶν ἡμετέρων πατέρων τὰς καρδίας.

Τὸ δὲ πολλάκις πρόωρον καὶ κενὸν τῶν εἰς πολιτισμὸν ἀξιώσεων τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐν γένει, καὶ πολλῶν ἐξ ἡμῶν ἰδιαιτέρως, ἠδύνατό τις νὰ παραστήσῃ φανταζόμενος φαρμακεῖον, οὗτινος τὰ ἀγγεῖα, καίπερ χρυσοῖς γράμμασιν ἀναγεγραμμένα τὰ τῶν φαρμάκων ὀνόματα φέροντα, εἶναι ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραδόξως κενά, ἢ ἀλλ᾽ ἀντ᾽ ἄλλων περιέχουσι· φανταζόμενος παιδία μήτε νὰ κρατήσωσι, μήτε νὰ κρύψωσι τὰ πάθη αὐτῶν δυνάμενα, καὶ ὁτὲ μὲν συγκρουόμενα, ὁτὲ δὲ παίζοντα τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξιώματα· ἢ χωρικοὺς ἐν μεγαλοπόλει πλανηθέντας, μετὰ πολυτελὲς δὲ συμπόσιον δι᾽ ἄγνοιαν τῶν βρωμάτων εἰς νόσον περιελθόντας.

9. Ἂν λοιπὸν ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ λεχθέντα ἐπισκοπήσωμεν τὰ περὶ ἡμᾶς, θέλομεν ἀπαντήσει ὡς πρὸς τὴν νόησιν· ἐν πολλοῖς δεινὴν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ὁρισμῶν διαστροφήν· ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν, πάθη πολλάκις φαῦλα καὶ μέχρις ἀγριότητος ἐξαπτόμενα· ὡς πρὸς τὴν βούλησιν τέλος, ἔλλειψιν δυνάμεως καὶ σταθερότητος περὶ τὸ πράττειν τὸ καθῆκον. Ἀλλ᾽ ἂν ζητήσωμεν ν᾽ ἀναδράμωμεν εἰς γενικήν τινα αἰτίαν τοῦ κακοῦ, θέλομεν εὐκόλως ἀνεύρει *δεινὴν ἐξασθένησιν τῆς ἀρχῆς τοῦ κύρους*. Οἱ νεώτεροι δὲν πειθαρχοῦσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς προνοίας τεταγμένους αὐτοῖς ὁδηγοὺς καὶ προστάτας· οἱ πιστοὶ εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἀρχόμενοι εἰς τοὺς νόμους, οὐδὲ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, οἱ διδασκόμενοι εἰς τοὺς διδάσκοντας. Δὲν πειθαρχοῦσι διότι οἱ προστᾶται, οἱ ἱερεῖς, οἱ ἄρχοντες, οἱ διδάσκοντες οὐδ᾽ αὐτοὶ πειθαρχοῦσι πάντοτε εἰς τὸ κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου, οὐδὲ εἰς τὰς καρδίας τῶν ὑπ᾽ αὐτοὺς ἐνεφύτευσαν αὐτό. Πλὴν τῶν τεχνουργῶν, πρὸς οὓς δὲν ἀμιλλώμεθα καὶ ὧν ἀναγνωρίζομεν τὴν ἱκανότητα, δύω μόνων ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἱκανοτήτων τὸ κῦρος ἀποδεχόμεθα· τῆς τοῦ ἰατροῦ νοσοῦντες καὶ τῆς τοῦ δικηγόρου νομίζοντες, ὅτι ἀδικούμεθα, ἢ ἐπιθυμοῦντες αὐτοί ν᾽ ἀδικήσωμεν. Πρὸς πᾶσαν δὲ ἄλλην ἱκανότητα ἠθικήν, πολιτικήν, ἢ ἐπιστημονικήν, ὁ τυχὼν, οἱονδήποτε εἶναι ἕτοιμος ν᾽ ἀντικαταστήσῃ. Ἀλλὰ διὰ τί τὸ κῦρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῶν παριστώντων αὐτὸ περιῆλθε παρ᾽ ἡμῖν εἰς τόσον δεινὴν ἐξασθένησιν; ἆρά γε διότι παράδοξός τις ἄγνοια τοῦ ἐν τῇ φύσει ἡμῶν κεχαραγμένου νόμου ἐπεκράτησεν; ὄχι· ἀλλά, ὡς πολλάκις ἤδη εἴπομεν, ἡ βάσις τοῦ κύρους τούτου, τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐν τῇ βιαίᾳ ἡμῶν μετατροπῇ, καθ᾽ ὅλας τὰς καταστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔπαυσε νὰ ζωογονῇ τὴν εἰς τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους πίστιν ἡμῶν.

Ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τῶν φαιδρῶν ὄψεων τῶν νεανίσκων τούτων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν γλυκυτάτων ἡμῶν ἐλπίδων, ἦλθον τάχα νὰ μεμψιμοιρήσω ἀκαίρως, δεινῶς, ἐπσείων τὸ τῆς ἀπελπισίας φάσμα; Ὄχι· ἀλλ᾽ ἡ γνῶσις τῆς νόσου εἶναι ἀρχὴ τῆς θεραπείας, οὐδεμία δὲ ἄλλη γνῶσις εἶναι οἰκειοτέρα, εἰς τὸν παρ᾽ ἡμῶν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν· ὄχι· ἡ ἀπελπισία εἶναι αἴσθημα θανατιώντων, ἡμεῖς δ᾽ αἰσθανόμεθα ἄτακτον μὲν ἐν πολλοῖς καὶ σπασμωδικὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν ζωὴν ἡμῶν, ἀλλ᾽ ἐξ ἐναντίας πλήρη δυνάμεων.

Φαίνεται μὲν ὁμολογουμένως ἐν ἡμῖν δοκοῦσά τις ὀπισθοδρόμησις· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ προηγησαμένη οἱαδήποτε λάμψις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ ἦτο ἀποτέλεσμα οὐ μόνον τῆς ἐγχωρίου ἱκανότητος, ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ τῆς ἐνταῦθα συρροῆς τῶν ἐκ σύμπαντος τοῦ πανελληνίου λογάδων. Τούτων δ᾽ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκλειπόντων· ἐπειδὴ ἡ ἀμέσως ἀναπλήρωσις ἦτο ἀδύνατος, ἄφευκτος ἦτο καὶ ἡ δοκοῦσα παρ᾽ ἡμῖν ὕφεσις. Ἀλλ᾽ ἡ νῦν ἐνταῦθα οἱαδήποτε ἱκανότης δὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ ἐπείσακτος, ἀλλὰ κτῆμα καὶ προϊὸν ταύτης τῆς κοινωνίας.

Ὁ φιλάνθρωπος παρατηρητὴς τῆς ἡμετέρας κοινωνίας λυπεῖται εὑρίσκων ἐν αὐτῇ ἱκανὴν διαφθορὰν, ἐν ᾧ ἕνεκα πολλῶν λόγων ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλαχθῶμεν πολλῶν δεινῶν ἐκ τῶν καταβιβρωσκόντων πολλὰς τῶν πεπολιτευμένων τῆς Εὐρώπης κοινωνιῶν. Εἶναι βεβαίως ἐν ἡμῖν ἱκανὴ δυσπορία διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλείας καὶ τὴν παραμέλησιν πάντων τῶν πηγῶν τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ πλούτου. Ἀλλ᾽ ἂν ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ δυσπορία ἠδύναντο μόναι νὰ φονεύσωσι τὰ ἔθνη, ἡ Γαλλία ἐποχὴν τοιούτου ἐξευτελισμοῦ καὶ διαφθορᾶς ἐπὶ τοῦ ἀντιβασιλέως διῆλθε καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Β΄· τοιαύτην δὲ δυσπορίαν ἀπαντῶμεν, πλὴν τῆς Γαλλίας, πρὸ τῆς μεγάλης ἐν αὐτῇ ἐπαναστάσεως, καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, ὥστε τὰ ἔθνη ἐκεῖνα σήμερον δὲν ἤθελον ὑπάρχει. Τὰ ἔθνη νοσοῦσιν ἐκ διαφθορᾶς, ἀλλὰ κυρίως θνήσκουσιν ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἡ συνείδησις αὐτῶν ἐκλείπῃ. Ἴδετε πόσον ὀφθαλμοφανῶς ἐκλείπει καθ᾽ ἑκάστην ἡ ἐθνικὴ τῶν Τούρκων συνείδησις, ὅπερ ἀναντίρρητον τοῦ ἐπικειμένου αὐτοῖς θανάτου σύμπτωμα. Ἀλλὰ παρ᾽ ἡμῖν αὕτη μάλιστα ἡ ἐθνικὴ δύναμις ἀκμάζει. Οἱ ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μαιώτιδος διεσπαρμένοι ἡμῶν ἀδελφοί, οἱ ἐν ταῖς εὐδαιμονούσαις τῆς Δύσεως χώραις, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπερωκεάνειοι, δὲν ζῶσιν ὡς ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ παλμοῦ τῆς καρδίας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος; Τούτων τε καὶ ἡμῶν κοινὰ ἔργα δὲν εἶναι τὰ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνταῦθα ἱδρύματα; Εἰς ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν ἐπίσης τὰς καρδίας δὲν ἀντηχοῦσι σήμερον οἱ στεναγμοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ πιπτόντων θυμάτων τῆς τυραννίας καὶ τῆς ἀκηδίας, τῶν μαρτύρων τούτων τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ οἱ παιᾶνες τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀνδρείως ἀγωνιζομένων; Ἂν ἱκανῶς ἀπέχομεν τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἑνώσεως, μήπως οἱ πρόγονοι ἡμῶν, εἴπερ τινὲς ἄλλοι, πολιτικῆς ἐστερημένοι ἑνότητος, δὲν διήνυσαν τὴν εὐκλεεστάτην τοῦ βίου αὐτῶν περίοδον, διὰ μόνης τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος;

Ἀλλὰ πλὴν τῆς μεγάλης ταύτης δυνάμεως, τῆς ἐθνικῆς λέγω συνειδήσεως, ἀξιολόγους καὶ σωστικὰς ἀρετὰς ἐκ τῆς τῶν πατέρων κοινωνίας ἐκληρονομήσαμεν. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος, ἡ ἀσφαλεστάτη πάσης κοινωνίας κρηπίς, συνεκτικώτερος ὢν παρ᾽ ἡμῖν, παριστᾷ ἀρετὰς πολὺ σπανιώτερον ἀπαντώσας καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μᾶλλον πεπολιτευμέναις τῆς Δύσεως κοινωνίαις. Τίς δὲ δύναται ν᾽ ἀρνηθῇ τὴν ἐφ᾽ ἡμᾶς ἐνεργὸν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων; Καὶ αὐτοὶ οἱ ὡς ἀπὸ τῶν πατρῴων τάφων ἐξερχόμενοι λίθοι, εἰς οὓς οἱ τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνία ἀγήρω τινὰ ἐνέπνευσε βίον, ἀναμιμνήσκουσιν, οἷον οἱ πρόγονοι κατέλιπον ἡμῖν κλῆρον. Αὐτὴν τὴν παρακαταθήκην τῆς ὀρθοδοξίας, δι᾽ ἧς οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοὶ λαοὶ ἐσώθημεν καὶ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τυραννίας καὶ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς δουλοσύνης, εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς δὲν ἔχει παραδεδομένην ἡ πρόνοια; Τὰ ὀλίγα φῶτα, ὅσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑποφώσκουσι, πηγὴν δὲν ἔχουσι τὴν πολυκίνητον ταύτην ἑστίαν, ὡς τινα φάρον ἀλίπλαγκτον; Τὰ ἀξιολογώτερα ἐν τῇ Ἀνατολῇ κεφάλαια, τὰ νεῦρα ταῦτα τῆς νεωτέρας ζωῆς, δὲν εἶναι εἰς χεῖρας ἡμετέρας; αἱ μόναι αὐτόθι ναυτικαὶ δυνάμεις δὲν εἶναι αἱ ἑλληνικαὶ, καὶ περὶ τὰ πεντακισχίλια πλοῖα δὲν περιφέρουσι θριαμβικῶς τὴν σημαίαν ἡμῶν εἰς τὰς πολυαρίθμους καὶ εὐρωστούσας ἡμῶν ἀποικίας; Τέλος οὐδὲ τὸ ἀπὸ τοῦ καταδιωγμοῦ κῦρος, ὁ ἀκάνθινος στέφανος τοῦ μαρτυρίου, ἐλλείπει ἀπὸ τῆς θεσπεσίας τῆς Πατρίδος ἡμῶν κεφαλῆς· ἡ δὲ σήμερον δεινὴ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καταφορὰ, τί ἄλλο σημαίνει, ἢ τοὺς φόβους, οὓς οὗτος ὡς ἀρχὴ ἐλευθερίας καὶ προόδου ἐμπνέει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνῶν;

Ἂν τοιαῦτά τινα μέχρι κόρου λέγονται συνήθως ἐν ἡμῖν ὑπὸ τῶν πέραν τοῦ δέοντος κολακευόντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλαυτίαν, ταῦτα ἔστωσαν ἐξ ἐναντίας σήμερον, διὰ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν φωνῆς, ὡς διεγερτικὰ τῶν δυσελπιστούντων καὶ ἀποθαῤῥυνομένων ἕνεκα τοῦ περὶ ἡμᾶς θεάματος τῆς καχεξίας. Θαῤῥῶμεν λοιπόν! ἀλλὰ σπεύσωμεν ταχέως νὰ καταρτίσωμεν τὸ παρὸν, ὅπως δεόντως παρασκευασθῇ τὸ κεκληρωμένον τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι μέλλον.

Ἐγὼ δὲ, ὡς προεθέμην, καταδείξας, ὡς ἡδυνήθην, τὴν γενικὴν καὶ ἀληθῆ τῶν ἐν ἡμῖν κακῶς ἐχόντων αἰτίαν, ἕνεκα τούτου δὲν θέλω ἐνδιατρίψει εἰς μακρὰς περὶ τῶν πρακτέων παραινέσεις.

Ἂς ἀναζωπυρήσωμεν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, δι᾽ οὗ οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐκ τῆς πανωλεθρίας σωθέντες, ἐτήρησαν ἡμῖν πατρίδα καὶ γλῶσσαν, τὸν πολύτιμον τῶν προγόνων κλῆρον. Διὰ τούτου ἂς θερμάνωμεν τὰς ἀπαισίως τότε μάλιστα ψυχραινομένας ἡμῶν ἐλπίδας, ὅταν καὶ οἱ ἡμέτεροι αὐτῶν προσωπικοὶ πόθοι δὲν εὐοδῶνται! Ὁ πανταχόθεν ἡμῖν ἀναγγελλόμενος κίνδυνος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἂς συνάψῃ τέλος ἡμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἂς ἐννοήσωμεν, ὅτι ἑδραῖον πρέπει νὰ οἰκοδομήσωμεν θεμέλιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδεύσεως, αὐτὸν τὸν ἀληθῆ ἑλληνισμὸν, ὅστις εἶναι ἡ καλλίστη τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ δικαίου ἐκδήλωσις. Ἀλλ᾽ ὀφείλοντες τὸν ἑλληνισμὸν διὰ τῆς ἑσπερίας ἐπιστήμης νὰ συμπληρώσωμεν, ἐπιμελῶς ἂς προσέχωμεν, μήπως μετὰ τῶν καλῶν διοχετεύωνται καὶ πολλὰ ἀνάρμοστα ἢ καὶ ὀλέθρια ἡμῖν· διότι δυστυχῶς καὶ αὐτὴ ὅλη ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία διατελεῖ ἐπίσης ἐν μετατροπῇ, ἧς τ᾽ ἀποτελέσματα εἰς ἡμᾶς ἐπιδρῶσιν. Ἂν δὲ αἱ περὶ τοῦ ὑλισμοῦ π. χ. ἐν τῇ γερουσίᾳ τῆς Γαλλίας συζητήσεις, ἂν αἱ ἐν Γερμανίᾳ περὶ τούτου παραδόσεις, καὶ ἐν γένει αἱ πνευματικαὶ παρεκτροπαὶ τῆς λεγομένης ἐλευθερίας, ἂν ταῦτα πάντα, διὰ τὰς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ παλαιὰς καὶ μᾶλλον πεπηγυίας ἕξεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, εἶναι ἐν αὐτῇ ἧττον ἐπιβλαβῆ συμπτώματα τῆς μετατροπῆς· ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὅμως ἀρτιπαγεῖ κοινωνίᾳ τὰ τοιαῦτα, ὀλέθρια ὄντα, ἐπιφέρουσι ταχίστην ἀποσύνθεσιν καὶ καταστροφήν. Διὰ ταῦτα σήμερον εἰς τοὺς γονεῖς, εἰς τοὺς διδάσκοντας, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς πάντας βαρυτάτη ἐπίκειται εὐθύνη. Ἂς παρέχωμεν λοιπὸν πρῶτοι ἡμεῖς τῶν παράδειγμα τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ τῆς εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον ὑποταγῆς· διότι οὐδὲν παράγγελμα ἄνευ τοῦ παραδείγματος τελεσφορεῖ.

Οἱ παρ᾽ ἡμῖν φιλογενεῖς καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες εἶναι πολὺ πλείονες ἢ ὅσον κοινῶς νομίζεται· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δυστυχῶς οἱ χρηστοὶ ἄνδρες εἶναι ἐν γένει ἧττον τῶν φαύλων δραστήριοι, διὰ ταῦτα οἱ πλεῖστοι μεμονωμένοι καὶ ἰδιοφρονοῦντες περιορίζονται, ἀντὶ ἔργων καὶ ἀγώνων, εἰς τὴν ἄγονον ἐκφώνησιν μακρῶν σχετλιασμῶν. Ἀντὶ τούτου, ἂν, ἀφέντες τὴν μόνωσιν, τολμήτωσί ποτε τὰ δίκαια καὶ ὁμοφρονήσαντες τραπῶσιν εἰς ὁμοπραγίαν, θέλουσιν ἀποτελέσει σεβαστὴν, μεγάλην τινὰ καὶ σωστικὴν δύναμιν, εἰς ἣν θέλουσι πάντως ἀποτύχει προσκρούουσαι ἡ κακοβουλία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια, καὶ αὐταὶ αἱ θρασύδειλοι τῆς ἀγορᾶς φωνασκίαι.

Εἴθε ἐγὼ αὐτὸς, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ βίου μου, νὰ παρασταθῶ ποτε εἰς τὴν ἀνατολὴν τοῦ μέλλοντος, ὅπερ πέποιθα, ὅτι ἡ Πρόνοια μετὰ μακρὰς δοκιμασίας ἐπιφυλάττει τῇ Πατρίδι! Εἴθε ἐπαναπαύων τὸ βλέμμα εἰς γενναίους τινας τῆς ἐθνικῆς προόδου ἀγωνιστὰς, ν᾽ ἀναγνωρίσω τότε τινὰς τῶν νῦν παρισταμένων τούτων νεανίσκων, εὐγνωμονῶν τῷ Δοτῆρι παντὸς ἀγαθοῦ, ὅτι ἐπέτρεψεν ὥστε ὁ εἰς τὰς ἁπαλὰς αὐτῶν καρδίας ῥιφθεὶς ποτε σπόρος νὰ καρποφορήσῃ ἐπ᾽ ἀγαθῷ τῆς πατρίδος!

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. 440.)

ΙΖ'.

Χοροὶ ἐν Ἀμερικῇ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν αἱ γυναῖκες ἐν γένει ὑπανδρεύονται διὰ τρεῖς λόγους, ὧν οἱ μὲν δύο εἶναι κυριωδέστατοι, ὁ δὲ τρίτος ἐπουσιώδης.

Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι εἶναι οἱ ἑξῆς· ν᾽ ἀπολαύσωσιν ἀδάμαντας καὶ πλούσια ἐνδύματα, καὶ νὰ ἔχωσι τὴν ἐλευθερίαν ἥτις χορηγεῖται εἰς μόνας τὰς ὑπάνδρους γυναῖκας, νὰ συχνάζωσιν εἰς τὰς συναναστροφὰς κλ.

Ὁ δὲ τρίτος, ὁ ἐπουσιώδης, εἶναι νὰ ἔχωσιν ἕνα ἄνδρα.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὅμως ὁ τρίτος οὗτος λόγος εἶναι πρώτιστος, ἢ μᾶλλον ὁ μόνος λόγος τοῦ γάμου· διότι αἱ παρθένοι ἔχουσιν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν ὅσην καὶ αἱ ὕπανδροι, μάλιστα δὲ καὶ πλειοτέραν· φοροῦσι φορέματα πλουσιώτατα καὶ πρὸ τοῦ γάμου καὶ μετ᾽ αὐτὸν, καὶ κατὰ τὴν παραδεδεγμένην συνήθειαν ὁ χορὸς εἶναι ἰδιοκτησία αὐτῶν. Ὡς εἴδομεν, αὐταὶ προσκαλοῦσιν εἰς χοροὺς, αὐταὶ προετοιμάζουσι τὰ πάντα χωρὶς πολλάκις νὰ εἰδοποιῶσι τὰς μητέρας, καὶ αὐταὶ μετὰ τῶν **bachelors** ἢ ἀγάμων ἀπολαύουσι πασῶν τῶν εὐχαριστήσεων. Πολλάκις καὶ συγκροτοῦσι τὸν χορὸν παρθένοι, μόνον παρθένους καὶ μόνον ἀγάμους νέους προσκαλοῦσαι, καθόσον μάλιστα αἱ νέαι *μὲς* δὲν νοστιμεύονται τοὺς ἐγγάμους, καὶ ὁμιλοῦσι περὶ αὐτῶν μετά τινος δηκτικότητος.

Εἰδέ ποτε παρθένος καλέσῃ ἐξ εὐγενείας καὶ γυναῖκας καὶ ἄνδρας ἐγγάμους, ἔρχονται μὲν εἰς τὸν χορὸν, χρησιμεύουσιν ὅμως ὡς ἔμψυχοι στολισμοὶ πλησίον ἀψύχων· διότι εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἰδιαιτέρους χοροὺς μόνον νέοι καὶ νέαι ἄγαμοι χορεύουσιν, ἀπέχουσι δὲ αὐτῶν εὐθὺς μετὰ τὸν γάμον, ὅσον καὶ ἂν ἠγάπησαν τὸ χορεύειν προτοῦ.

Πολλάκις ὁ γάμος ἐν Ἀμερικῇ γίνεται αἴτιος θαυμασίων μεταβολῶν. Οἱ Ἀμερικανοὶ, φιλοκερδέστατοι κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ, εἶναι ἀφιλοκερδέστατοι εἰς τὰ τοῦ γάμου, γυναῖκες δὲ καὶ ἄνδρες ὁδηγοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ μόνης τῆς καρδίας. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἰδεῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ ἡ εὐκολία περὶ τὴν κατασκευὴν περιουσίας, εἶναι τὰ κύρια αἴτια ἅτινα μέχρι τῆς σήμερον ἀπεγύμνωσαν τὸν γάμον τῆς φιλοκερδείας, ἥτις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν τοιούτων συνδέσμων.

Σπάνιον δὲν εἶναι νὰ ἴδῃς εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὡραίας νέας, δαιμονισμένας οὕτως εἰπεῖν, αἵτινες ἐναγκαλίζονται τὸν ἐρημητικὸν βίον, οὐχὶ ἐν ὥρᾳ γήρατος, ἀλλὰ μόλις ὑπανδρευθεῖσαι. Ἐγνώρισά τινας εἰς Νεοεβόρακον, Βοστόνην, Φιλαδελφίαν, Βαλτιμόραν καὶ ἀλλαχοῦ, αἵτινες, ἀφοῦ ἔφεραν τὸν κόσμον ἄνω κάτω, ὅτε ἐμνηστεύθησαν ἐγένοντο παράδειγμα τακτικῶν, ἁπλουστάτων καὶ οἰκονόμων γυναικῶν. Ἂν δὲν ἦτο ἀδιακρισία θὰ ἔλεγον τὸ ὄνομα παρθένου ὀνομαστῆς διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, ἥτις ἀφοῦ διήγαγε βίον ἀλλόκοτον ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἀφοῦ παρευρέθη εἰς συμπόσια ἐκτὸς τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἀφοῦ ἐγένετο περίφημος διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ὡραιότητά της, καὶ ἀφοῦ, χωρίς ποτε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Νεοεβοράκου, ἐδέχθη τοὺς φίλους της ὡς ἐν Ἑλλάδι φοροῦσα ἑλληνικὰ, ἢ ἐν Ἱσπανίᾳ φοροῦσα ἱσπανικὰ, ἢ ἐν Γαλλίᾳ φοροῦσα ἔνδυμα Πομπαδοὺρ, ἢ ἐν χαρεμίῳ ἐνδεδυμένη ὡς σουλτάνα, ἐπεσφράγισε τὸν πολυτάραχον αὐτὸν βίον νυμφευθεῖσα νέον ἔμπορον ἄνευ περιουσίας, καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν εὐτυχῆ ὅτι ἐκυβέρνα ὡς οἰκοδέσποινα τὴν οἰκίαν αὐτῆς.

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ εἶναι βεβαίως ἄξιον λόγου, ὁποῖον σπανιώτατα ἴσως εὑρίσκομεν εἰς τὴν ἡμετέραν Εὐρώπην, ὅπου, ὡς προεῤῥέθη, ὁ γάμος εἶναι συνήθως ὑπόθεσις κερδοσκοπίας.

Ὁπωσδήποτε, ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα ἀφοσίωσις τῆς γυναικὸς δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν χορὸν, λυπηρὸν ὅτι αἱ νέαι ἔγγαμοι τῆς Ἀμερικῆς δὲν ζωογονοῦσιν αὐτὸν διὰ τῶν ἰδίων χαρίτων.

Συνήθεια εἶναι εἰς τὴν ἀρκτῴαν Ἀμερικὴν νὰ δίδῃ ἕνα χορὸν κατ᾽ ἔτος ἑκάστη οἰκογένεια· τοιαύτη ὅμως ἡ ἀναπτυσσομένη πολυτέλεια, ὥστε ἐνίοτε καταντᾷ γελοῖος. Δὲν συγκροτεῖται ὁ χορὸς ὅπως διασκεδάσωσιν οἱ οἰκοδεσπόται καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὅπως ἐπιδειχθῇ ὁ πλοῦτος καὶ γίνῃ κατάδηλον ὅτι χιλιάδας ταλλήρων δύναται νὰ δαπανήσῃ ὁ χορηγὸς πρὸς συγκρότησιν μιᾶς συναναστροφῆς. Ἡ κυρία αἴθουσα, ὅπου παίζει ἡ μουσικὴ, εἶναι κατάφορτος ὑπὸ ἀνθέων καὶ μάλιστα καμελιῶν, αἵτινες τιμῶνται πλέον τῶν ἄλλων.

Ἐνίοτε αἱ καμέλιαι ἑνὸς χοροῦ ἀξίζουσι δώδεκα, δεκατέσσαρας ἢ καὶ περιπλέον χιλιάδας δραχμῶν. Τράπεζα, διαρκῶς φέρουσα ἐν ἀφθονίᾳ ποικίλα καὶ σπανιώτατα φαγητὰ καθὼς καὶ ἐξαισίους οἴνους, κεῖται προσιτὴ εἰς πάντας, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς πρωΐας. Τὸ δὲ ἔνδυμα τῶν γυναικῶν οὐ μόνον πλουσιώτατον, ἀλλὰ καὶ χαριέστατον εἶναι· οἱ ἀδάμαντες βρίθουσι.

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἡ ἐκ Φιλαδελφίας Κ. Ρ... ἔδωκε τὸν συνήθη ἐνιαύσιον χορὸν, ὅστις διεγείρει πάντοτε τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν περιέργειαν τῶν κατοίκων τῶν Ὁμοσπόνδων πολιτειῶν. Αἱ ἐφημερίδες ἀναφέρουσι τὰ κατ᾽ αὐτὸν μετ᾽ ἄκρας λεπτομερείας, καὶ πολλοὶ ἔρχονται μακρόθεν διά τε θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὸν χορὸν τῆς Κ. Ρ...

Εἰς τὸν τελευταῖον, ἐπέκεινα τῶν χιλίων ἦταν κεκλημένοι, καὶ πάντες ἦλθον. Ἐβλεπες κυρίας καθημένας εἰς τὰς βαθμίδας καὶ αὐτῶν τῶν κλιμάκων τῆς οἰκίας, καὶ ἐνόμιζες αὐτὰς ὡς ἐμψύχους ἀνθοδέσμας. Πᾶσαι αἱ χορεύτριαι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ χορεύσωσι, καὶ ὡς ἐν λιτανείᾳ μετέβαινε τὸ πλῆθος εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν ὅπως θαυμάσῃ τὴν λαμπρότητα. Περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας δραχμῶν εἶχον δαπανηθῆ διὰ τὰς καμελίας τῆς αἰθούσης ταύτης· μικραὶ δὲ ἐπιγραφαὶ προσεκάλουν τὸ πλῆθος νὰ μὴ ἐγγίζῃ τὰ ἄνθη. Καὶ ἦτο δίκαιον νὰ ζητηθῇ σέβας πρὸς αὐτὰ, διότι συνειθίζουσιν οἱ κύριοι νὰ κόπτωσιν ἵνα προσφέρωσι πρὸς τὰς κυρίας. Ἡ Κ. Ρ... ἐσκέφθη πολλὰ ὀρθῶς ὅτι ἔπρεπε νὰ φανῶσι κατὰ προτίμησιν εὐγενεῖς πρὸς τὴν οἰκοδέσποιναν, καὶ ἔτι δὲν ἤρμοζε νὰ κάμωσιν εὐγενείας μὲ ξένα κόλλυβα.

Ἠναγκάσθη δὲ ἡ Κ. Ρ... νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν εἰδοποίησιν αὐτὴν, διότι κατὰ τοὺς προηγηθέντας χοροὺς, ἐκ καμελιῶν εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα χιλιάδων φράγκων δὲν ἔμενον εἰμὴ ῥίζαι καί τινα φύλλα.

Εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀνηκούστου πολυτελείας τῶν χορῶν τῆς Κ. Ρ... φέρομεν ἓν μόνον παράδειγμα· κατὰ τὸν τελευταῖον, θελήσασα νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ νέων τὰ ἔπιπλα τῆς οἰκίας, παρήγγειλε τοιαῦτα εἰς Παρισίους· ἐπλήρωσε δὲ εἰς μόνον τελωνικὰ δικαιώματα ἑβδομήκοντα χιλιάδας δραχμῶν! Πόσα δὲ ἐδαπανήθησαν εἰς παρασκευὴν καὶ μετακόμισιν, Κύριος οἶδε.

Συχνότερα συγκροτοῦνται χοροὶ εἰς τὰ ξενοδοχεῖα καὶ τὰ **boarding houses**, εἴτε δαπάνῃ τῶν ξενοδόχων, προσπαθούντων δι᾽ αὐτῶν ν᾽ αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν πελατῶν, εἴτε τῇ συνδρομῇ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ αὐτὸς εἶδον τὸν Αὔγουστον, ἐνῷ ὁ καύσων ἦτο 35 βαθμῶν, νὰ χοροπηδῶσι μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, οὐ μόνον τὴν νύκτα ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν.

Δημόσιοι ὅμως χοροί, οἷοι τοῦ Mabile, καὶ Château-des-Fleurs, καὶ Château-rouge δὲν συγκροτοῦνται, διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν Ἀμερικανῶν, τὴν φαινομένην τοὐλάχιστον.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ σχολεῖα ὀρχιστικῆς, ἅτινα ἂν ὀνομάσωμεν αἰθούσας χοροῦ δὲν ἁμαρτάνομεν, ὅπου γυναῖκες, μισθούμεναι ὑπὸ ἐργολάβων καὶ φέρουσαι κομψότατα ἐνδύματα διδάσκουσι κυρίους καὶ ἐκπληροῦσι τὰ ἔντιμα αὐτῶν καθήκοντα μετὰ πολλῆς οἰκειότητος. Ἀρκεῖ νὰ μὴ διακωδωνίζωνται τὰ σκάνδαλα, καὶ ἡ ἀμερικανικὴ αὐστηρότης δὲν διστάζει νὰ πιστεύσῃ, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τὰ ἐν κρυπτῷ γινόμενα.

Ἀλλὰ καὶ μὴ ὑπαρχόντων δημοσίων χορῶν, πάντες χορεύουσιν εἴτε κατ' οἶκον, εἴτε ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, εἴτε εἰς τὰς ἐξοχάς, εἴτε καὶ εἰς τινας λέσχας, *βάλσια, πόλκας, πόλκας μαζούρκας, ρεδοβά, σκώτις, κουαδρίλιας* κλ. Εἰς τοὺς χοροὺς δὲ αὐτοὺς ἡ μέση τάξις προστίθησι καὶ τὴν *ζίγαν*, τὴν ὁποίαν ἀγαπῶσιν ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Χορεύει δὲ τὴν *ζίγαν* εἷς μόνος, ὅστις κρατῶν ἀκινήτους τὰς χεῖρας καὶ τὸν κορμὸν, ἐκτελεῖ διὰ τῶν ποδῶν ταχύτατα καὶ ποικίλα σχήματα. Ὁ καλὸς χορευτὴς κατατρίβει εἰς τοῦτο ἡμίσειαν ὥραν καὶ ἐπέκεινα, καὶ παύει ὅταν ὁ κόπος καταπονήσῃ τὸ στῆθος καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ. Εἶναι δὲ χορὸς εὐάρεστος ὁσάκις ὁ χορευτὴς εἶναι ἐλαφρὸς καὶ φορῇ στενὸν βρακίον.

Οἱ κάτοικοι τῆς Βιργινίας χορεύουσι πολλοὶ ἐν ταὐτῷ καὶ ἄλλον διεξοδικώτατον χορὸν, διαρκοῦντα πλέον καὶ τοῦ ἡμετέρου cotillon, ἐκτελοῦντες ποικίλα γελοῖα σχήματα· καταλήγει δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ *γαλὸπ*, τὸ ὁποῖον ἐκβακχεύει τοὺς Ἀμερικανοὺς, οἵτινες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν δὲν ὁδηγοῦσι, ἀλλ' ἐναερίους σηκόνουσι τὰς χορευτρίας. Καὶ μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἐνθουσιᾷ αὐτοὺς ἡ μουσικὴ, διότι πολλάκις ἡ ὀρχήστρα σύγκειται ἐξ ἑνὸς μόνου *βιολίου*.

Ἀλλὰ τοιοῦτον εἶναι τὸ οἰκονομικὸν πνεῦμα τῶν Ἀμερικανῶν, ὥστε ἀφοῦ ἅπαξ ἐπλήρωσαν χορεύουσιν ὅσον νὰ σχάσωσιν. Ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ἀγοράσαντα κατὰ λάθος σάπονα ἀντὶ τυροῦ, καὶ ὅμως φαγόντα αὐτὸν διότι ἅπαξ τὸν ἐπλήρωσεν. « Ἀφρίζεις δὲν ἀφρίζεις, τὸν παρᾶ μου ἔδοσα, θὰ σὲ φάγω.»

Χοροὺς ὅμως ἔχοντας ἴδιον χαρακτῆρα, ἐκφραστικοὺς καὶ χαρίεντας, ὡς ἐν Ἑλλάδι, παραδείγματος χάριν, δὲν εὑρίσκεις εἰς τὴν Ἀμερικήν. Μόνοι οἱ τῶν μαύρων τῆς μεσημβρινῆς ἔχουσιν ἰδιάζοντα τύπον. Τὰς ἑορτὰς, ἢ μετὰ τὴν ἐργασίαν ἀνάπτουσι πυρὰς καὶ χορεύουσι *βαμβούλας* ἀλλοκότους, δραματικοὺς ἐνίοτε δὲ καὶ κωμικωτάτους, ἂν καὶ ἡ μουσικὴ αὐτῶν εἶναι μελαγχολική. Οἱ μαῦροι καὶ πρὸ πάντων αἱ γυναῖκες αὐτῶν δάκνουσιν αὐταὶ ἑαυτὰς ἱστάμεναι ἀπέναντι ἡ μία τῆς ἄλλης, καὶ οἱ παριστάμενοι ἐνθουσιῶντες μιγνύουσι τὰς κραυγὰς αὐτῶν μετὰ τῆς μουσικῆς.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ ἄσεμνα αὐτῶν ᾄσματα· καὶ ὅμως αἱ Ἀμερικανίδες ἀκούουσιν αὐτὰ ἄνευ συστολῆς· διότι ὅ,τι θεωροῦσιν ἄτοπον λεγόμενον ὑπὸ λευκοῦ, τέρπει αὐτὰς καὶ κινεῖ εἰς γέλωτα λεγόμενον ὑπὸ μαύρου. Περίεργον βεβαίως τὸ πρᾶγμα· ἂς ἐνθυμηθῶμεν ὅμως ὅτι εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἀμερικανῶν οἱ μαῦροι δὲν εἶναι ἄνθρωποι ἀλλὰ κτήνη.

ΙΗ'.

Χριστούγεννα, Πρώτη τοῦ χρόνου, Βαλεντῖναι ἐν Ἀμερικῇ.

Τὰ Χριστούγεννα ἑορτάζονται ὅπως καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἑκάστη οἰκογένεια ἑτοιμάζει τὸ λεγόμενον *Δένδρον*, ἀπὸ τῶν κλάδων τοῦ ὁποίου κρεμᾷ σακχαρικὰ, στολίδια καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα ὁ οἰκοδεσπότης προσφέρει εἰς τοὺς κεκλημένους· γίνεται δὲ συνήθως ἡ ἑορτὴ αὕτη διὰ τὰ παιδία.

Ἀπό τινος ὅμως συγχέεται μετὰ τῆς Πρώτης τοῦ χρόνου. Ἡ φιλοξενία κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἶναι σπανία, καὶ αἱ οἰκοδέσποιναι δέχονται τοὺς ξένους μετὰ πλείστης ὅσης φιλοφροσύνης. Μένουσαι εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὀγδόης τῆς πρωΐας μέχρι μεσονυκτίου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀργότερα, κάθηνται εἰς τὴν αἴθουσαν κατεστολισμέναι, πλησίον τῶν παρθένων ἐστολισμένων καὶ αὐτῶν. Παράκειται δὲ καὶ τράπεζα πλήθουσα ποικίλων φαγητῶν, γλυκυσμάτων, ὀπωρῶν καὶ ποτῶν διὰ τοὺς προσερχομένους. Ἡ οἰκοδέσποινα προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ φάγωσιν, ἡ εὐγένεια δὲ ἀπαιτεῖ νὰ *τσιμπίσωσιν* ὀλίγον, ἢ κἂν μικρὸν ποτήριον μαδέρας νὰ ἀναγαργαρίσωσιν. Ἀλλὰ τὰ μικρὰ συνενούμενα γίνονται μεγάλα, καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ὁ στόμαχος πάσχει πλημμύραν ἀνθοσμίου, τῆς ὁποίας τὰ συμπτώματα ἀναφαίνονται εἰς τὰ κοκκινοβολισμένα πρόσωπα καὶ τῶν σεμνοπρεπεστέρων Ἀμερικανῶν. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἀποβάλῃ τις τὰς προτάσεις κυριῶν τοσούτῳ ἐρασμίων;

Ἰδοὺ τί μοι συνέβη εἰς Νεοεβόρακον·

Ὀφείλων νὰ ἐπισκεφθῶ κυρίαν τὴν ὁποίαν ἐγνώρισα πρό τινος, ἐλανθάσθην ὡς πρὸς τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν παρακειμένην· ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν αἴθουσαν εὑρέθην μεταξὺ πολλῶν γυναικῶν ἐγγάμων τε καὶ παρθένων. Ἐπειδὴ δὲ μὲ ὑπεδέχθησαν μετὰ πλείστης εὐγενείας δὲν ἐνόησα τὸ λάθος μου. Μὲ προσεκάλεσαν νὰ πίω, καὶ ἔπιον, καὶ συνωμιλήσαμεν περὶ πολλῶν καὶ ποικίλων. Ἀλλὰ μὴ βλέπων τὴν κυρίαν διὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆγον, ἠρώτησα ἂν θὰ ἔλθῃ. Αὐταὶ δὲ γελάσασαι, ὡς συνειθίζουσιν αἱ Ἀμερικανίδες ἐπὶ παντὸς πράγματος, ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθῃ ποτὲ καὶ ὅτι δὲν τὴν ἐγνώριζον.

— Πῶς! ἀνέκραξα ἐρυθριάσας, δὲν τὴν γνωρίζετε; δὲν ἀνήκετε εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς; δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ οἰκία της;

— Διόλου, ἀπεκρίθησαν καγχάζουσαι· εἶναι εἰς τὸ πλάγι.

Τότε ἀποταθεὶς πρὸς τὴν πρεσβυτέραν, τὴν ὁποίαν ὑπέθεσα οἰκοδέσποιναν·

— Κυρία, εἶπον, ζητῶ συγγνώμην διὰ τὸ λάθος μου, διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως, ὁμολογῶ, δὲν λυποῦμαι, διότι μ' ἐπροξένησε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς γνωρίσω.

— Περιττὸν, κύριε, νὰ ζητῆτε συγγνώμην, ἀπεκρίθη ἡ οἰκοδέσποινα. Ὅταν σᾶς εἴδαμεν ἐνοήσαμεν ὅτι ἐλανθάσθητε, καθόσον μάλιστα ἡ ὥρα τῆς νυκτὸς ἦτον προχωρημένη.

— Δότε με τὴν ἄδειαν νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ δεχθῆτε τὸ ἐπισκεπτήριόν μου.

Ἐπειδὴ δὲ ἔτυχε νὰ ἀκούσῃ περὶ ἐμοῦ ἐξ ἄλλων, μόλις εἶδε τὸ ὄνομά μου καὶ μὲ ἠνάγκασε νὰ δειπνήσω μετ' αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἐμουσικεύθημεν.

Τοιαῦτα λάθη συνέβησαν καὶ εἰς ἄλλους, καὶ πάντες ἐγένοντο δεκτοὶ μετ' εὐμενείας παρὰ τῶν οἰκοδεσποινῶν. Ἀ! διὰ τί νὰ μὴ ἦναι μόνον Ἀμερικανίδες εἰς τὴν Ἀμερικήν; Ἡ ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ διατριβὴ θὰ ἦτο τότε πολὺ εὐχάριστος, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ βλάπτουσι τὴν Ἀμερικήν.

Αἱ δὲ *βαλεντῖναι* εἶναι ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ, αἵτινες στέλλονται τὸν Ἀπρίλιον μεταξὺ τῶν γνωρίμων. Εἰς τὰς νέας οἱ ἐρῶντες αὐτῶν στέλλουσιν ὑπερμεγέθεις ἐπιστολὰς κεχρυσωμένας εἰς τὰς ἄκρας, καὶ περιεχούσας πλῆθος ζωγραφιῶν, οἷον μικροὺς ἔρωτας, καρδίας καιομένας, ἐντὸς πολυτελῶν θηκῶν, αἵτινες ἔχουσιν ἀξίαν καὶ ἑκατὸν εἴκοσι δραχμῶν· τῶν δὲ ἐπιστολῶν τὸ περιεχόμενον ἐννοεῖται εὐκόλως· λέξεις γλυκεῖαι ἐξαχθεῖσαι ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀφροδίτης, ὅρκοι, ὑποσχέσεις ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιπλήξεις ἕνεκα ἀχαριστίας. Οἱ ἐπιστολεῖς δὲν ὑπογράφονται, ἀναγνωρίζονται ὅμως.

Εἰς τὰς ἀνωνύμους αὐτὰς ἐπιστολὰς ἀποκρίνονται αἱ νέαι δι' ἄλλων ἀνωνύμων, ἀλλὰ πολὺ ἁπλουστέρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ζωγραφοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σκηνήν τινα κωμικὴν ὅπως περιγελάσωσι τὸν ἐπιστολέα.

Νέος τις ἀκόλουθος πρεσβείας, φέρων μακρὸν τὸν μύστακα, ἐπιστείλας ἀνώνυμον *βαλεντίνην*, ἔλαβε τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν. Ἐπὶ φύλλου χάρτου ἐζωγραφήθη κομψοπρεπής τις ἱππότης, ὅστις θέλων νὰ διακοινώσῃ εἴς τινα νέαν τὸ φλογερὸν αὐτοῦ αἴσθημα, ἐκίνησε ταχέως τὴν κεφαλὴν, ὥστε ἡ ὀξυτάτη ἄκρα τοῦ μύστακος αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς νέας.

— Ἀ! ἀνέκραξεν αὐτή· ὁ Ἔρως ἐτρύπησε τ' ὀμμάτι μου!

Εἰς πάντα τὰ χαρτοπωλεῖα εὑρίσκονται βαναύσως κεχρωματισμέναι εἰκόνες, παριστάνουσαι κωμικωτάτας σκηνάς. Ἐκ τῶν εἰκόνων αὐτῶν στέλλουσι πολλὰς ἀντὶ *βαλεντινῶν*. Φαρμακοπώλης τις παραδείγματος χάριν λαμβάνει τὴν εἰκόνα συναδέλφου, ὅστις κρατῶν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο ὄργανον τρέχει κατόπιν ἀσθενοῦς. Σκυτοτόμος δέχεται φοβεροπρόσωπον *μπαλωματᾶν*, μύτιν ἔχοντα *μαντζαροειδῆ*, καὶ θειαφοκάπνιστα ὀμμάτια. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῆς χειραφετήσεως τῶν γυναικῶν λαμβάνουσιν εἰκόνας ἰσχνῶν καὶ ἐρρυτιδωμένων γραιῶν, αἵτινες κρατοῦσαι μάστιγα κάθηνται ὡς ἐπὶ ἵππου εἰς τὴν ῥάχιν ἀνδρός. Ἐν ἑνὶ λόγῳ εὑρίσκεις ἑτοίμους *βαλεντίνας* διὰ πάντα τὰ ἐπαγγέλματα, καὶ γελοιωδεστάτας.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1657 ἔτους, κοινή της ἄμαξα ἐστάθη πρὸς τὸ ἑσπέρας πλησίον οἰκίας ἐν Παρισίοις, πρὸ τῆς ὁποίας ἵσταντο καὶ δύο ἄλλαι. Ὁ δὲ ὑπηρέτης καταβὰς ἡτοιμάζετο νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐντὸς αὐτῆς νὰ καταβῶσιν ἐπίσης, ὅτε λεπτὴ καὶ ὀπωσοῦν τρέμουσα φωνὴ ἀπέτρεψεν αὐτὸν εἰποῦσα· — Στάσου νὰ ἰδῶ ἂν εἶν' ἐδῶ. — Καὶ εὐθὺς κεκαλυμμένη κεφαλὴ, διαβᾶσα διὰ τοῦ παραθύρου, περιειργάζετο τὸ ὕψος τῆς οἰκίας, ὡς ἂν ἤθελε νὰ ἴδῃ σημεῖα. Μετ' ὀλίγον δὲ εἶπεν· — Ἐδῶ εἶναι· ἰδοὺ ἡ προγραφή· « Κ. Βωμαζίν, ματᾶ.» Καὶ δύο γυναῖκες καταβᾶσαι εἰσῆλθον μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν τρίτην ὀροφὴν, ὅπου μικρὸς ὑπηρέτης ἰδὼν αὐτὰς ἠρώτησε τί ἐζήτουν.

— Θέλομεν, ἀπεκρίθη ἡ αὐτὴ φωνὴ, νὰ συμβουλευθῶμεν τὸ πνεῦμα.

— Ἐμβᾶτε καὶ περιμένετε, εἶπεν ἐκεῖνος, καὶ εἰσήγαγεν αὐτὰς εἰς προθάλαμον.

Μίαν σχεδὸν ὥραν ἀνέμενον μόναι· μετὰ ταῦτα ἀνοιγείσης μικρᾶς θύρας φωνή τις ἔκραξεν· — Ἐμβᾶτε. — Καὶ εἰσῆλθον εἰς δωμάτιον κατάμαυρα διεσκευασμένον, φωτιζόμενον ὑπὸ τριφώτου λυχνίας κρεμαμένης ἐν μέσῳ αὐτοῦ. Κλεισθείσης δὲ τῆς θύρας εὑρέθησαν ἐνώπιον τῆς σιβύλλης. Ἦτο δὲ αὕτη εἰκοσιπέντε περίπου ἐτῶν, ἐφόρει μαῦρα, εἶχε γυ-

μνοὺς τοὺς βραχίονας, τὸν τράχηλον καὶ τοὺς πόδας· καὶ κρεκτοῦσα ῥάβδον ἵστατο ἐπὶ τρίποδος ὁμοίου πρὸς τοὺς ἀρχαίους, ὅθεν ἐξήρχοντο δριμεῖαι ὀσμαί. Οἱ τρισμέγιστοι ὀφθαλμοί της ἐξεκόντιζον ἀλλόκοτον λάμψιν.

Ὅτε εἰσῆλθον αἱ δύο ἄγνωστοι ἡ σιβύλλα ἐστηριγμένην ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς, ἐφαίνετο βεβυθισμένη εἰς λογισμούς· καὶ διὰ τὸν φόβον μὴ ταράξωσιν αὐτὴν ἐπερίμενον σιωπῶσαι. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀνυψώσασα τὴν κεφαλὴν καὶ ὡς ἂν εἶδε κατὰ πρῶτον τὰς δύο ξένας ἀνέκραξε·

— Τί με θέλετε πάλιν; δὲν θὰ εὕρω λοιπὸν ἡσυχίαν παρὰ εἰς τὸν τάφον;

— Συγγνώμην, κυρία, εἶπεν ἡ λεπτόφωνος· ἐπεθύμουν νὰ μάθω. . .

— Σιώπα, ὑπέλαβεν ἀποτόμως ἡ σιβύλλα, δὲν θέλω νὰ μάθω τὰ κατὰ σέ· ἀπετάθην εἰς τὸ πνεῦμα. Ἐγὼ ἄλλο δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω παρὰ νὰ τὸ παρακαλέσω διὰ σᾶς καὶ νὰ ὑπακούσω εἰς τὰς διαταγάς του.

Εἶπε καὶ καταβᾶσα ἀπὸ τοῦ τρίποδος μετέβη εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, καὶ μετὰ μικρὸν εἰσῆλθεν ὠχροτέρα ἢ πρότερον, κρατοῦσα καῖον πύραυνον καὶ κόκκινον χάρτην. Εὐθὺς τότε ἡ τρίφωτος λυχνία ἐσβέσθη, καὶ μόνον ἡ λάμψις τοῦ πυραύνου ἐφώτιζε τὸ δωμάτιον· πάντα ἐν αὐτῷ τοσοῦτον ἐφαίνοντο φανταστικά, ὥστε αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ φοβῶνται. Ἡ πυθία ἀπέθετο τὸ πύραυνον εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου, παρουσίασε τὸ χαρτίον εἰς τὴν γυναῖκα ἥτις εἶχε τῇ ἀποτείνει τὸν λόγον καὶ εἶπε·

— Γράψε τί θέλεις νὰ μάθῃς.

Καὶ αὐτὴ λαβοῦσα τὸ χαρτίον ἔγραψε ταῦτα·

« Εἶμαι νέα; Εἶμαι εὔμορφη; Εἶμαι παρθένος, ὕπανδρος ἢ χήρα; Ταῦτα θέλω νὰ μάθω διὰ τὸ παρελθόν.

» Θὰ ὑπανδρευθῶ, ἢ θὰ ἐξαναϋπανδρευθῶ; θὰ ζήσω πολύ, ἢ θ' ἀποθάνω νέα; Ταῦτα διὰ τὸ μέλλον. »

Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτησε τὴν σιβύλλαν·

— Ἔγραψα· τί θὰ κάμω τώρα;

— Τύλιξε τὸ χαρτίον περὶ τὴν σφαῖραν αὐτὴν, ἀπεκρίθη, δώσασα εἰς τὴν ἐρωτήσασαν μικρὰν σφαῖραν ἐκ κιτρίνου κηροῦ. Θὰ τὸ καύσω ἔμπροσθέν σου· τὸ πνεῦμα γνωρίζει ἤδη τὰς ἐρωτήσεις σου. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ λάβῃς ἀπάντησιν.

Καὶ ἡ μὲν ἄγνωστος ἔπραξε τὸ διαταχθέν· ἡ δὲ σιβύλλα λαβοῦσα τὸν χάρτην ἔρριψε μετὰ τῆς σφαίρας εἰς τὸ πύραυνον καὶ εἶπεν.

— Ἔγειρον ὅ,τι ἔπρεπεν. Κόμνε!

Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν ὁ μικρὸς ὑπηρέτης·

— Ὁδήγησον, εἶπεν αὐτῷ, τὴν κυρίαν εἰς τὴν ἅμαξάν της.

Ἡ ἄγνωστος ἀφῆκε βαλάντιον ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἠκολούθησε τὸν Κόμνον, ὅστις ὡδήγησεν αὐτὴν καὶ τὴν ἑτέραν γυναῖκα, ἥτις ἦτο ὑπηρέτις τῆς πρώτης, εἰς κλίμακα φέρουσαν εἰς θύραν κειμένην εἰς ἄλλην ὁδόν. Ὁ ἁμαξηλάτης, εἰδοποιηθεὶς πρὸ μικροῦ, ἦτο ἕτοιμος, καὶ παραλαβὼν τὰς δύο γυναῖκας διευθύνθη πρὸς τὴν ὁδὸν Δελφίνην.

Κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς σιβύλλης ἡ ἄγνωστος εὗρεν ἐξυπνήσασα τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα παρὰ τὴν κλίνην της, ἐπιστολὴν ἔχουσαν ταύτην τὴν ἐπιγραφήν· « Πρὸς τὴν ὡραίαν προβηγκίαν, » καὶ διαλαμβάνουσαν τὰ ἑξῆς·

« Εἶσαι νέα, εἶσαι ὡραία, εἶσαι χήρα· ἰδοὺ διὰ τὸ ἐνεστώς.

» Θὰ ἐξαναϋπανδρευθῇς, θ' ἀποθάνῃς νέα μὲ βίαιον θάνατον· ἰδοὺ διὰ τὸ μέλλον.

» ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ. »

Ἦτο δὲ γεγραμμένη ἡ ἀπάντησις ἐπὶ χάρτου ὁμοίου πρὸς τὴν τῶν ἐρωτήσεων.

Ἡ μαρκεσία ἀφῆκε φωνὴν τρόμου, διότι τοσοῦτον ἀκριβὴς ἦτο ἡ ἀπάντησις ὡς πρὸς τὰ παρελθόντα, ὥστε ἐροβήθη ὅτι ἀκριβὴς θ' ἀπεδεικνύετο καὶ ὡς πρὸς τὰ μέλλοντα.

Ἡ ἄγνωστος αὐτὴ ἦτο ἡ Μαρία Ῥοσσαὶ, ἥτις πρὸ τοῦ γάμου της ὠνομάζετο Κ. Σατωβλὰν, ἐγγονὴ πρὸς μητρὸς τοῦ Ι. Νοσὲρ, πλουσιωτάτη καὶ μέγα ἔχουσα εἰσόδημα. Τρισκαιδεκαέτις οὖσα, ἤτοι τὸ 1649, ἐνυμφεύθη τὸν μαρκέσιον Καστελλάνην, ἐκ τῶν εὐγενεστάτων, ἀξιωματικὸν τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ, ὅστις ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ ὡραιότητι τῆς συζύγου αὐτοῦ ἔσπευσε νὰ τὴν παρουσιάσῃ εἰς τὴν αὐλήν. Ὁ βασιλεὺς Λοδοβῖκος ΙΔ', ὅστις ἦτο μόλις τότε εἴκοσιν ἐτῶν, καταπληχθεὶς ὑπὸ τοῦ οὐρανίου κάλλους τῆς νέας, ἐχόρευσε δὶς τὴν αὐτὴν ἑσπέραν μετ' αὐτῆς. Ἡ δὲ περιώνυμος Χριστίνα ἡ Σουηδὴ, εὑρισκομένη τότε εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας, εἶπε περὶ τῆς μαρκεσίας, ὅτι περιελθοῦσα πολλὰ κράτη οὐδέ ποτε εἶδε γυναῖκα ὁμοίαν πρὸς τὴν *ὡραίαν προβηγκίαν*. Ἔκτοτε ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην.

Ἡ εὔνοια τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία τῆς Χριστίνης ἤρκεσαν νὰ θέσωσι τὴν μαρκεσίαν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ὡραιοτέρων γυναικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων· ὁ δὲ ζωγράφος τοῦ βασιλέως ἀπεθανάτισεν αὐτὴν διὰ τῆς γραφίδος· ἡ εἰκὼν αὐτῆς σώζεται μέχρι τοῦδε. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἴδῃ αὐτὴν ὁ ἀναγνώστης, ἐπαναλαμβάνομεν τὰς λέξεις αὐτὰς, δι' ὧν περιεγράφη τὸ 1667 ἔν τινι βιβλιδίῳ δημοσιευθέντι ἐν Ρουὰν καὶ φέροντι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην· Véritables et principales circonstances

de la mort déplorable de Madame la marquise de Ganges. « Ἡ κατάλευκος, λέγει, αὐτῆς ὄψις συνεκεράτο μετὰ ἐρυθήματος οὐχὶ πολλὰ ζωηροῦ, τὴν δὲ θαυμασίαν αὐτὴν κρᾶσιν οὐδ' ἡ ἐπιδεξιωτέρα χεὶρ ζωγράφου ἦτο δυνατὸν νὰ παραστήσῃ. Τὴν λάμψιν τοῦ προσώπου της ἀνεδείκνυεν ἔτι μᾶλλον ἡ μέλαινα κόμη, ἥτις περιέστεφε τὸ ὡραῖόν της μέτωπον, ὡς ἂν εἶχε ζωγραφήσῃ αὐτὴν εἰς ἄκρον φιλόκαλος τεχνίτης. Οἱ μεγάλοι καὶ σχιστοὶ ὀφθαλμοί της εἶχον τὸ χρῶμα τῆς κόμης, τοσούτῳ δὲ ἦτο γλυκὺ καὶ ὀξὺ τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον ἐξεκόντιζον, ὥστε οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ προσηλώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ βλέμμα. Ἀσύγκριτον ἦτο τὸ στόμα αὐτῆς διὰ τὴν σμικρότητα καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὡραιότητα τῶν ὀδόντων. Ἡ θέσις καὶ ἡ ἀναλογία τῆς ῥινὸς ἐπηύξανε τὸ ἀξιοπρεπὲς ἦθός της, καὶ ἡ στρογγυλότης τοῦ προσώπου ἐδείκνυεν ὑγείαν ἀκμαίαν καὶ ἀνθηράν. Ἐπεστέφοντο δὲ ταῦτα πάντα ὑπὸ σπανίας χάριτος καὶ ὅτε ἐκίνει τὰ χείλη, καὶ ὅτε ἔστρεφε τὸ βλέμμα, καὶ ὅτε ἔσειε τὴν κεφαλήν. Εἶχε δὲ καὶ τὸ ἀνάστημα, καὶ τοὺς βραχίονας, καὶ τὰς χεῖρας ὡραίας, καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ βάδισμα. »

Ἐννοεῖται ὅτι γυνὴ τοιαῦτα ἔχουσα πλεονεκτήματα, ἦτο ἀδύνατον μεταξὺ τῆς πλέον φιλεράστου αὐλῆς τοῦ κόσμου ν' ἀποφύγῃ τὴν συκοφαντίαν τῶν ἀντιζήλων αὐτῆς· ἀλλ' ἡ συκοφαντία ἀπέβη πάντοτε ἄκαρπος, διότι ἡ μαρκεσία, καὶ ἀπόντος τοῦ ἀνδρός της, ἐφέρετο ἐντιμότατα.

Μεταξὺ λοιπὸν τῶν θριάμβων αὐτῆς καὶ τῆς κακολογίας καὶ τῆς διαβολῆς ἔμαθεν ὅτι ἐναυάγησε παρὰ τὴν Σικελίαν ἡ ναυτικὴ μοῖρα τὴν ὁποίαν διῴκει ὁ σύζυγός της, καὶ ὅτι ἐπνίγη καὶ αὐτός. Εὐθὺς δὲ, σύμφωνος κατὰ πάντα πρὸς τὴν συνήθη διαγωγήν της, μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς πενθερᾶς της, κατῴκησε μετ' αὐτῆς, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐσύγχυζε πλέον εἰς τὴν αὐλὴν καὶ τὰς συναναστροφὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν της οὐδένα ἐδέχετο. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἑπτὰ μόνον ἔτη ἦτο ὕπανδρος, καὶ ὅτι μόλις ἓν ἔτος συνέζησε μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ὅστις ἠναγκάζετο ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς Παρισίους.

Μετὰ ἓξ μῆνας ὁ γέρων πάππος της Νοσὲρ τὴν προσεκάλεσε νὰ μεταβῇ εἰς Αὐενιῶνα, καὶ νὰ συγκατοικήσῃ μὲ αὐτὸν, ὅστις τὴν εἶχεν ἀναθρέψει ἀπορφανισθεῖσαν βρέφος ἔτι. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν καὶ ἡτοιμάσθη ν' ἀναχωρήσῃ.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ Κ. Βωμαζὶν, νέα ἔτι ἦρχισε ν' ἀποκτᾷ ὄνομα. Πολλαὶ φίλαι τῆς μαρκεσίας τὴν εἶχον συμβουλευθῆ, καὶ εἴτε κατὰ σύμπτωσιν, εἴτε διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς πυθίας, οὐκ ὀλίγαι τῶν προφητιῶν της εἶχον πληρωθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μαρκεσία, περιέργειαν ἔχουσα νὰ γίνῃ μάρτυς τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἀπεφάσισεν, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της εἰς Αὐενιῶνα, νὰ κάμῃ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν ὁποίαν διηγήθημεν. Εἰδὲ καὶ δὲν ἦτο δεισιδαίμων, τοσούτῳ βαθέως ἐνεχαράχθησαν εἰς τὸν νοῦν της αἱ ἀπαντήσεις τῆς πυθίας, ὥστε οὔτε ἡ ἀγάπη τοῦ πάππου της, οὔτε ἡ θέα τοῦ τόπου ὅπου ἐγεννήθη, οὔτε οἱ νέοι θρίαμβοί της κατώρθωσαν νὰ ἐξαλείψωσιν αὐτάς. Πολὺ δὲ δὲν παρῆλθε καὶ παρεκάλεσε τὸν πάππον της νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ ν' ἀποχωρήσῃ εἰς μοναστήριον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πένθους.

Εἰς τὸ μοναστήριον αὐτὸ ἤκουσε κατὰ πρῶτον ἐγκωμιαζόμενον τὸ ἐξαίσιον κάλλος ἀνδρός τινος, τοῦ Κ. Λενίδη, μαρκεσίου Γκάνζ. Τοσάκις δὲ καὶ τόσα ἤκουσε περὶ αὐτοῦ, καὶ τοσάκις τῇ εἶπον ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασεν αὐτὴν δι' ἐκεῖνον καὶ αὐτὸν δι' ἐκείνην, ὥστε ἐπεθύμησε νὰ τὸν ἴδῃ. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ εἰς τὸν Λενίδην ἐῤῥέθησαν τὰ αὐτὰ περὶ τῆς μαρκεσίας, διότι κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ πάππου της παραγγελίαν τινὰ, ἵνα τὴν φέρῃ εἰς τὴν ὡραίαν μονάζουσαν. Ἡ μαρκεσία, εἰ καὶ πρῶτον τότε τὸν ἔβλεπε, τὸν ἐγνώρισε πάραυτα, διότι καὶ πρῶτον τότε εἶδε τοσούτῳ ὡραῖον νέον.

Καὶ ἔγινεν ὅ,τι ἦτο πεπρωμένον νὰ γίνῃ· ἡ μαρκεσία Καστελὰν καὶ ὁ μαρκέσιος Γκάνζ ἀντηγαπήθησαν. Καὶ οἱ δύο ἦσαν νέοι, καὶ οἱ δύο πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς· διὸ, ὅτε παρῆλθε τὸ ἔτος τοῦ πένθους συνῆλθον εἰς γάμου κοινωνίαν τὸ 1658. Ὁ σύζυγος ἦτο εἴκοσι καὶ ἡ σύζυγος εἴκοσι δύο ἐτῶν.

Εὐδαιμονέσταται ὑπῆρξαν αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου· ὁ μὲν μαρκέσιος πρῶτον τότε ἠγάπα, ἡ δὲ μαρκεσία δὲν ἐνθυμεῖτο ἂν ἠγάπησεν ἄλλοτε. Ἀπέκτησαν δὲ καὶ υἱὸν καὶ θυγατέρα, καὶ ἡ εὐτυχὴς σύζυγος ἐλησμόνησεν ὅλως διόλου τὴν ἀπαισίαν πρόῤῥησιν· ἢ ἄν ποτε ἀνεπόλει αὐτὴν, ἠπόρει πῶς ἐπίστευσεν εἰς τοιαῦτα γελοῖα.

Ἀλλὰ τοιαύτη εὐδαιμονία δὲν ἰδιάζει εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, εἰδέ ποτε ἐπισκεφθῇ αὐτὸν, φαίνεται ὅτι στέλλεται μᾶλλον ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἢ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τῳόντι προτιμότερον εἶναι νὰ μὴ ἐγνώριζεν αὐτὴν ποτὲ ὅστις τὴν εἶχε καὶ τὴν ἔχασε.

Πρῶτος ὁ μαρκέσιος Γκάνζ ἐβαρύνθη τὸν εὐδαίμονα αὐτὸν βίον, καὶ ἤρχισε νὰ παραμελῇ τὴν σύζυγον καὶ νὰ πλησιάζῃ τοὺς ἀρχαίους φίλους του. Ἡ δὲ μαρκεσία, ἥτις εἶχε θυσιάσει ὅλας τὰς ἐγκοσμίους ἕξεις της ὅπως ζήσῃ βίον οἰκιακὸν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπου ἀνέμενον αὐτὴν νέοι θρίαμβοι, οἵτινες ἐκίνησαν τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ μαρκεσίου· ἀλλ' αὐτὸς μὴ θέλων ἐναντίον τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος ἐκείνου νὰ φανῇ γελοῖος, ἔκρυψε τὴν ζηλοτυπίαν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του, ὅθεν

ἐξήρχετο ἐνίοτε ὑπὸ νέαν μορφήν. Τὴν γλυκεῖαν αὐτοῦ συνομιλίαν διεδέχθησαν τραχεῖς καὶ δηκτικοὶ λόγοι, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπαυσαν μάλιστα καὶ νὰ βλέπωνται, ἐκτὸς μόνον εἰς περιστάσεις καθ' ἃς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως πως. Ἐπὶ τέλους ὁ μαρκέσιος ἐπὶ προφάσει ἀναγκαίων ταξειδίων ἀπεδήμει τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἔτους, καθ' ἃ ἡ μαρκεσία ἔμενε χήρα.

Πάντες οἱ χρονογράφοι τῶν χρόνων ἐκείνων βεβαιοῦσιν ὁμοφώνως, πρᾶγμα ἀπάνιον, ὅτι ἡ μαρκεσία, καὶ κατὰ τὰς δοκιμασίας αὐτὰς ὑπῆρξε πάντοτε ἡ αὐτή, δηλαδὴ καρτερική, πρᾶος, τιμία.

Μετά τινα καιρὸν ὁ μαρκέσιος, ὅστις δὲν ὑπέφερε πλέον νὰ ζῇ μόνος μετὰ τῆς γυναικός του, προσεκάλεσε δύο ἀδελφούς του, τὸν ἕνα ἱππότην καὶ τὸν ἄλλον ἀββᾶν, νὰ ἔλθωσι νὰ συγκατοικήσωσι μετ' αὐτοῦ. Εἶχε δὲ καὶ τρίτον ἀδελφόν, συνταγματάρχην· αὐτὸς ὅμως δὲν ἔλαβε ποτὲ μέρος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν διηγούμεθα.

Ὁ ἀββᾶς Γκάνζ, ὅστις ἔφερε μὲν τίτλον ἐκκλησιαστικόν, δὲν ἦτο ὅμως καὶ κληρικός, εἶχε λάβει αὐτὸν ὅπως ἀπολαύῃ τῶν προνομίων του. Εἶχέ τινας γνώσεις, ἐστιχούργει καὶ ἦτο εὔμορφος, ἂν καὶ ἐνίοτε τὸ βλέμμα του ἐγίνετο ἄγριον· ἦτο δὲ καὶ ἀναιδὴς καὶ φιλήδονος, ὡς ἂν τῳόντι ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ὁ δὲ ἱππότης, εὔμορφος ὢν καὶ αὐτός, ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων οἵτινες, μέτριοι ὄντες καὶ φιλάρεσκοι, γηράσκουσιν ὅλως ἀνίκανοι νὰ πράξωσι καλὸν ἢ κακόν, ἐκτὸς μόνον ἂν ἄλλος, φύσιν ἔχων ὀξυτέραν καὶ δραστηριωτέραν, παρασύρῃ αὐτούς. Τοῦτο συνέβαινε καὶ εἰς τὸν ἱππότην, ἁπλῆν ὄντα μηχανὴν μεταξὺ τῶν ἀμειλίκτων χειρῶν τοῦ ἀδελφοῦ του ἀββᾶ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτὴν ὑπετάσσετο μέχρι τινὸς καὶ ὁ ἕτερος ἀδελφός, ὁ μαρκέσιος. Ὁ ἀββᾶς, ὅστις ὡς ὑστερότοκος ἦτο πάντη ἄπορος, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν μαρκέσιον, ἔχοντα μεγίστην περιουσίαν, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάππου τῆς γυναικός του ἔμελλε νὰ διπλασιασθῇ, ὅτι ἦτο ἐπάναγκες νὰ ἀναθέσῃ εἰς ἄνθρωπον πιστὸν τὴν διοίκησιν τῶν κτημάτων του, καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτο κατάλληλος. Ὁ δὲ μαρκέσιος ἐδέχθη μετὰ σπουδῆς τὴν πρότασιν, καθόσον μάλιστα δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ ζῇ, ὡς εἴδομεν, μὲ μόνην τὴν σύζυγόν του· ἀλλ' ὁ ἀββᾶς ἐλθὼν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἱππότην.

Ἡ μαρκεσία εἶπε πολλάκις μετὰ ταῦτα ὅτι, ὅτε ἐπρωτοείδε τοὺς δύο ἀδελφούς, ἂν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν ἦτο εὐάρεστον, ἐκυριεύθη ἀπὸ λυπηρὸν αἴσθημα, καὶ ἀνεπόλησε τὸν βίαιον θάνατον τὸν ὁποῖον εἶχε μὲν προείπει ἡ πυθία, αὐτὴ δὲ πρὸ πολλοῦ εἶχε λησμονήσει.

Εἰς δὲ τοὺς δύο ἀδελφοὺς τὸ κάλλος τῆς μαρκεσίας ἔκαμε μεγίστην εἰ καὶ διάφορον ἐντύπωσιν. Ὁ ἱππότης ἔμεινεν ἐκστατικὸς ὡς πρὸ ὡραίου εἰδώλου· καὶ ἂν δὲν παρεσύρετο ὑπὸ ἄλλου θὰ ἐθεώρει πάντοτε αὐτὴν ὡς μάρμαρον.

Ἐξ ἐναντίας ὁ ἀββᾶς μόλις εἶδε τὴν νύμφην του καὶ ἐκυριεύθη ἀπὸ ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν ὡραιοτέραν τῶν γυναικῶν. Εἰ δὲ καὶ ἐπροσποιήθη τὸ αἴσθημα αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν ὅμως ἀμεταθέτως νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπόν του.

Ἡ δὲ μαρκεσία, ἂν καὶ δὲν ἐξηλείφθη ποτὲ ἀπὸ τὸ πνεῦμά της ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῶν δύο ἀδελφῶν, μὲ τὸν καιρὸν ὅμως, βλέπουσα τὴν μηδαμινότητα τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν ἀδιαφορίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὡς ἐπιδεξιώτατος ὑποκριτὴς ὁ ἀββᾶς ἔκρυπτε τὰ ἀληθῆ του αἰσθήματα, δὲν ἀπεστρέφετο αὐτοὺς ὅσον καὶ πρότερον, καθόσον μάλιστα ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες οὐδέποτε ὑποπτεύονται τὸ κακὸν ἐνόσῳ κρύπτεται, θλίβονται δὲ ὅταν ἀνακαλύψωσιν αὐτό.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἔλευσις τῶν δύο ἀδελφῶν μετέδωκεν εὐθυμίαν τινὰ καὶ ζωὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν· καὶ αὐτὸς ὁ μαρκέσιος, ὅστις τοσοῦτον χρόνον εἶχε παραμελήσει τὸ κάλλος τῆς γυναικός του, ἐφάνη μετανοῶν, πρὸς μεγίστην ἀπορίαν τῆς μαρκεσίας, ὅτι κατεφρόνησε τὰ θέλγητρά της· αὕτη δὲ, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσεν ἀγαπῶσα τὸν σύζυγόν της, καὶ διὰ τοῦτο ἔπασχε πολὺ διὰ τὴν ἀδιαφορίαν του, ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀπολωλότος προβάτου.

Μίαν τῶν ἡμερῶν αὐτὴ, ὁ σύζυγος καὶ οἱ δύο της γυναικάδελφοι προσκληθέντες ὑπό τινος φίλου των, μετέβησαν εἰς τὴν ἐξοχήν του ἵνα μείνωσί τινα καιρὸν εἰς αὐτήν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων διασκεδάσεων διωργανίσθη καὶ μέγα κυνήγιον.

Ὁ ἀββᾶς, ὅστις διὰ τὸ πνεῦμά του κατέστη ἀναπόφευκτον στοιχεῖον ἑκάστης συναναστροφῆς, ἐζήτησε νὰ κηρυχθῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἱππότης τῆς μαρκεσίας· αὕτη δὲ συνήνεσε μὲ τὴν συνήθη καλοκαγαθίαν της· ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ ἱππόται, μιμηθέντες τὸ παράδειγμά της, ἀφιέρωσεν ἕκαστος εἴς τινα κυρίαν τὴν ὑπηρεσίαν του καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἐγένετο δὲ ὅ,τι γίνεται πάντοτε εἰς τὰς τοιαύτας θήρας, ἤτοι ἐκυνήγησαν οἱ σκύλοι καὶ περιεδιάβασαν οἱ κυνηγοί.

Ὁ ἀββᾶς, καθὸ ἱππότης τῆς νύμφης του, ἔτρεχεν ἀδιακόπως κατόπιν της, καὶ κατώρθωσε νὰ εὑρεθῶσιν οἱ δύο μόνοι. Τοιαύτην εὐκαιρίαν ἀνεζήτει πρὸ ἑνὸς μηνὸς μετὰ πολλῆς σπουδῆς, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδῆς ἀπέφευγεν αὐτὴν ἡ μαρκεσία· διὸ, μόλις παρετήρησεν ὅτι ἐπίτηδες ἀπεμακρύνθη

ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν συνοδίαν, ἠθέλησε νὰ στρέψῃ τὸν ἵππον της πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος· ἀλλ' ἐκεῖνος τὴν ἐμπόδισε. Μὴ θέλουσα δὲ ἀλλὰ καὶ μὴ δυναμένη ν' ἀντιπαλαίσῃ, ἀπεφάσισε ν' ἀκούσῃ τί ἤθελεν ὁ ἀββᾶς, λαβοῦσα τὸ ὑπερήφανον ἐκεῖνο ἦθος, τὸ ὁποῖον λαμβάνουσιν αἱ γυναῖκες ὁσάκις θέλωσι νὰ ἐννοήσῃ ὁ καταδιώκων αὐτὰς, ὅτι οὐδὲν ἔχουσι νὰ ἐλπίσωσιν. Ὁ ἀββᾶς διακόψας πρῶτος τὴν σιωπὴν εἶπε·

— Κυρία, σᾶς ζητῶ συγγνώμην ἂν μετεχειρίσθην τὸν τρόπον τοῦτον διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσω ἰδιαιτέρως· ἐπειδὴ ὅμως παρετήρησα ὅτι, ἂν καὶ εἶμαι ἀνδράδελφός σας, δὲν εἴχετε τὴν διάθεσιν νὰ μὲ κάμετε αὐτὴν τὴν χάριν ἂν τὴν ἐζήτουν, ἐστοχάσθην ὅτι μὲ ἦτον ὠφελιμώτερον νὰ σᾶς βιάσω νὰ μὲ ἀκούσετε.

— Ἀφοῦ ἐδιστάζετε νὰ μὲ ζητήσετε πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν, ἀπεκρίθη ἡ μαρκεσία, ἀφοῦ ἐλάβετε τοιαῦτα μέτρα διὰ νὰ μὲ βιάσετε νὰ σᾶς ἀκούσω, ἐννοεῖται ὅτι εἴχετε τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ σᾶς ἀκούσω. Προλαμβάνω λοιπὸν νὰ σᾶς φανερώσω, ὅτι ἐὰν ἡ ὁμιλία σας μὲ φανῇ ἄτοπος θὰ τὴν διακόψω ἀμέσως.

— Ὡς πρὸς τοῦτο, κυρία, σᾶς ἀποκρίνομαι ὅτι θὰ ἀκούσετε μέχρι τέλους ὅ,τι καὶ ἂν θελήσω νὰ σᾶς εἰπῶ· ἄλλως καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλούστατον, ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχῆτε ἀπὸ τοῦδε· ἤθελα νὰ σᾶς ἐρωτήσω ἂν παρετηρήσατε τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀνδρός σας ὡς πρὸς ὑμᾶς.

— Ναὶ, κύριε, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἡμέραν εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν διὰ τὴν εὐτυχίαν μου.

— Τί ἔχει νὰ κάμῃ ἐδῶ ὁ Θεός; ὑπέλαβεν ὁ ἀββᾶς μειδιῶν. Εὐχαριστήσατε αὐτὸν διότι σᾶς ἔκαμεν ὡραιοτάτην καὶ χαριεστάτην ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα, καὶ φυλάξετε τὰς εὐχαριστίας ὅσας χρεωστεῖτε εἰς ἐμέ.

— Δὲν σᾶς ἐννοῶ, κύριε, ἀπεκρίθη ἡ μαρκεσία μὲ ὕφος κατάψυχρον.

— Θὰ μὲ ἐννοήσετε, ὡραία μου νύμφη. Ἐγὼ ἔκαμα τὸ θαῦμα, διὰ τὸ ὁποῖον εὐχαριστεῖτε τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ ἑπομένως ἀνήκει ἡ εὐγνωμοσύνη σας. Ὁ Θεὸς ὢν ἀρκετὰ πλούσιος, δὲν θέλει νὰ κλέπτῃ τοὺς πτωχούς.

— Ἔχετε δίκαιον, κύριε· καὶ ἐὰν ἀληθῶς εἰς σᾶς χρεωστῶ τὴν μεταβολὴν, θὰ εὐχαριστήσω πρῶτον σᾶς, καὶ δεύτερον τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σᾶς ἐνέπνευσε τὴν καλὴν αὐτὴν ἰδέαν.

— Ναί· ἀλλὰ ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος μὲ ἐνέπνευσε τὴν καλὴν, ἠμπορεῖ νὰ μ' ἐμπνεύσῃ καὶ μίαν κακὴν ἂν δὲν ἀπολαύσω ὅ,τι ἐπιθυμῶ.

— Τί ἐννοεῖτε, κύριε;

— Ὅτι εἰς τὴν οἰκογένειάν μας μία μόνη θέλησις ἐπεκράτησε πάντοτε, ἡ ἐδική μου· ὅτι οἱ ἀδελφοί μου γυρίζουν μὲ αὐτὴν ὅπως καὶ τὰ ἡλιοτρόπια, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκαμε ζέστην, ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ καὶ κρύον.

— Ἀκόμη δὲν σᾶς ἐννοῶ.

— Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὡραία μου νύμφη, δὲν θέλετε νὰ μ' ἐννοήσετε, ἰδοὺ ἐξηγοῦμαι καθαρώτερα. Ὁ ἀδελφός μου σᾶς εἶχε παραμελήσει ἕνεκα ζηλοτυπίας. Ἐγὼ δὲ τόσην δύναμιν ἔχω ἐπ' αὐτοῦ, ὥστε τὸν ἔπεισα ὅτι σᾶς ἀδικοῦσε, καὶ τὸν κατώρθωσα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πρώτην ἀγάπην του. Ἐὰν ὅμως σήμερον τὸν εἰπῶ ὅτι ἠπατήθην καὶ ὅτι αἱ ὑποψίαι του ἦσαν βάσιμοι, θέλω τὸν ἀπομακρύνει μὲ τὴν ἰδίαν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπανέφερα.

— Καὶ τί σκοπὸν ἔχετε παίζοντες αὐτὴν τὴν κωμῳδίαν;

— Νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ἔχω τὴν δύναμιν νὰ τὸν κάμω νὰ σᾶς ἀγαπᾷ ἢ νὰ σᾶς μισῇ, νὰ μείνῃ πλησίον σας ἢ νὰ φύγῃ. Μετὰ ταῦτα σᾶς λέγω ὅτι σᾶς ἀγαπῶ.

— Μὲ ὑβρίζετε, κύριε, ἀνεφώνησεν ἡ μαρκεσία προσπαθήσασα νὰ σύρῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἀββᾶ τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου της.

— Δὲν θέλω μεγάλα λόγια· σᾶς ἐξαναλέγω ὅτι μ' ἐμὲ δὲν τὰ εὐγάζετε εἰς τὸ κεφάλι. Δὲν ὑβρίζει ποτὲ κανεὶς μίαν γυναῖκα λέγων εἰς αὐτὴν ὅτι τὴν ἀγαπᾷ. Ὑπάρχουν χίλιοι τρόποι διὰ τῶν ὁποίων ἠμποροῦμεν νὰ τὴν βιάσωμεν ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀγάπην μας.

— Καὶ ἠμπορῶ νὰ μάθω τὸν ἐδικόν σας; ἠρώτησεν ἡ μαρκεσία μὲ ἦθος μεστὸν καταφρονήσεως.

— Ὁ ἐδικός μου εἶναι ἐκεῖνος ὅστις μόνος ἐπιτυγχάνει μὲ γυναῖκα ψυχρὰν, ἀτάραχον καὶ ἰσχυρὰν ὁποία εἶσθε σεῖς, ἤτοι ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ συμφέρον σας ἀπαιτεῖ ν' ἀνταποκριθῆτε εἰς τὸν ἔρωτά μου.

— Ἐπειδὴ ἔχετε τὴν ἀξίωσιν ὅτι μὲ γνωρίζετε κατὰ βάθος, ἀπεκρίθη ἡ μαρκεσία, προσπαθήσασα ἐκ νέου ἀλλὰ ματαίως ν' ἀποσύρῃ τὰς ἡνίας, θὰ ἠξεύρετε βεβαίως καὶ πῶς μία γυναῖκα ὁποία ἐγὼ ἀκούει τοιαύτας προτάσεις· εἰπέτε λοιπὸν μόνος σας εἰς τὸν ἑαυτόν σας ὅ,τι θ' ἀπεκρινόμην ἐγὼ, καὶ μάλιστα ὅ,τι θὰ ἔλεγα εἰς τὸν ἄνδρα μου.

Καὶ ὁ ἀββᾶς μειδιάσας·

— Ὡς πρὸς τοῦτο, ἐπανέλαβεν, εἶσθε κυρία νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν ἄνδρα σας ὅ,τι καὶ ἂν θέλετε. Διηγηθῆτε κατὰ λέξιν ὅσα εἴπαμεν, προσθέσατε καὶ ὅσα ἄλλα θέλετε ἐναντίον μου· καὶ ὅταν σεῖς θὰ νομίζετε ὅτι τὸν κατεπείσετε, ἐγὼ μὲ μίαν λέξιν θὰ τὸν γυρίσω ὡς πτερόν. Ἰδοὺ, κυρία, τί εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ· δὲν σᾶς κρατῶ πλέον· εἰς τὸ χέρι σας εἶναι νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν ἄνδρα σας ὅ,τι καὶ ἂν θέλετε. Διηγηθῆτε κατὰ λέξιν ὅσα εἴπαμεν, προσθέσατε καὶ ὅσα ἄλλα θέλετε ἐναντίον μου· καὶ ὅταν σεῖς θὰ νομίζετε ὅτι τὸν κατεπείσετε, ἐγὼ μὲ μίαν λέξιν θὰ τὸν γυρίσω ὡς πτερόν. Ἰδοὺ, κυρία, τί εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ· δὲν σᾶς κρατῶ πλέον· εἰς τὸ χέρι σας εἶναι νὰ εἰπῆτε ἢ φίλον ἔνθερμον, ἢ ἐχθρὸν ἄσπονδον.

Εἶπε καὶ ἀφῆκε τὰς ἡνίας· ἡ δὲ μαρκεσία μὴ θέλουσα νὰ δείξῃ φόβον ἢ σπουδὴν ἀπεμακρύνθη χωρὶς νὰ τρέξῃ, ἀκολουθουμένη ἀπὸ τὸν ἀϐδᾶν.

Ἡ μαρκεσία, ὅπως τὸ εἶπεν εἰς τὸν ἀϐδᾶν, ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ τὰ πάντα εἰς τὸν σύζυγόν της· σκεφθεῖσα ὅμως ὅτι ἀπέραντος ἦτο ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιῤῥοὴ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐσιώπησεν, ἐλπίζουσα μάλιστα ὅτι ὁ ἀϐδᾶς, ὅπως τὴν τρομάξῃ, ἔδειξεν ὅτι εἶναι πλέον κακὸς ἢ ὅσον ἦτο πράγματι. Ἠπατᾶτο ὅμως.

Ὁ δὲ ἀϐδᾶς, θέλων νὰ πληροφορηθῇ ἂν ἡ νύμφη του ἀπεποιεῖτο αὐτὸν δι' ἀντιπάθειαν ἢ διότι ἀληθῶς ἦτο ἐνάρετος, ἐπεχείρησε νὰ καταπείσῃ τὸν ἀδελφόν του, τὸν ἱππότην, ὅτι ἠγάπα τὴν μαρκεσίαν. Τὸ πρᾶγμα δὲ δὲν ἦτο δύσκολον. Εἴπομεν ὁποίαν ἐντύπωσιν ἐπροξένησε κατὰ πρῶτον ἡ μαρκεσία εἰς αὐτόν· ἐπειδὴ ὅμως εἶχε φήμην γυναικὸς τελειωτάτης, οὔτε κἂν τὴν ἰδέαν συνέλαϐε νὰ δείξῃ πρὸς αὐτὴν ὅτι τὴν ἠγάπα.

— Ἀδελφὲ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἀϐδᾶς, καὶ οἱ δύο ἀγαπῶμεν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ μας· ἂς μὴ χαλῶμεν λοιπὸν ταῖς δουλειαῖς μας. Τὸ κατ' ἐμὲ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κυριεύσω τὸ πάθος μου, καὶ δὲν δυσκολεύομαι νὰ τὴν ἀφήσω εἰς σὲ, καθόσον μάλιστα σὲ προτιμᾷ. Προσπάθησε λοιπὸν νὰ ϐεϐαιωθῇς περὶ τῆς ἀγάπης της· καὶ τότε σὲ ὑπόσχομαι ν' ἀποσυρθῶ ὅλως διόλου· ἐὰν δὲ δὲν ἐπιτύχῃς, ἄφες με τὴν θέσιν σου, διὰ νὰ δοκιμάσω καὶ ἐγὼ ἂν τῳόντι ἡ καρδία της εἶναι ἀπόρθητος, ὡς λέγεται.

Οὐδέποτε εἶχε καταϐῇ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἱππότου ἡ ἰδέα ν' ἀποκτήσῃ τὴν νύμφην του· ὅταν ὅμως ὁ ἀδελφός του τὸν ἐϐεϐαίωσεν ὅτι ἠγαπᾶτο, ἐξύπνησεν ὅλη του ἡ περιφιλαυτία, καὶ ἤρχησε νὰ περιποιῆται αὐτήν. Αὕτη δὲ, ἥτις ἕως τότε δὲν εἶχε συλλάϐει καμμίαν ὑποψίαν ὡς πρὸς τὸν ἱππότην, ἐδέχετο αὐτὸν μὲ εὐμένειαν ἴσην πρὸς τὴν κατὰ τοῦ ἀϐδᾶ καταφρόνησιν. Ὁ ἱππότης, ἐνθαῤῥυνθεὶς ἐκ τούτου ἐφανέρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του· ἡ δὲ μαρκεσία ἀπήντησε πρὸς αὐτὸν ὅπως εἶχεν ἀπαντήσει καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν του.

Τὴν ἀποτυχίαν του ἔσπευσε νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν ἀϐδᾶν· τοῦτο ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς, καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλαυτίας του, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του. Ἤρέθισε δὲ τὸν ἱππότην εἰς τοιοῦτον ϐαθμὸν, ὥστε τὸν κατώρθωσε νὰ συλλάϐῃ ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῆς νύμφης του, καὶ οὕτω νὰ τὸν συντρέξῃ.

Δὲν παρῆλθε πολὺ καὶ ὁ μαρκέσιος ἐπανέλαϐε τὴν πρώτην ψυχρότητα πρὸς τὴν σύζυγόν του· αἴτιος δὲ τῆς νέας ζηλοτυπίας ἐθεωρήθη νέος τις, τὸν ὁποῖον ἀπήντα ἐνίοτε εἰς τὰς συναναστροφὰς, καὶ μεθ' οὗ ἴσως συνωμίλει πλειότερα ἡ μαρκεσία ἕνεκα τοῦ πνεύματός του. Ἀλλ' ἡ μαρκεσία δὲν ἠπατήθη· ἐννοήσασα παρευθὺς ὅτι ὁ δάκτυλος τοῦ ἀνδραδέλφου της ἐκίνησε τὰ πάντα, οὐ μόνον ἀπέφευγεν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις παρουσιάζετο εὐκαιρία, ἐδείκνυε μεγίστην καταφρόνησιν.

Πολλοὶ μῆνες παρῆλθον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καθ' οὓς ἡ ψυχρότης τοῦ μαρκεσίου ηὔξανεν ἀδιακόπως. Ἡ μαρκεσία ἔϐλεπε καθαρὰ ὅτι κατεσκοπεύοντο καὶ τὰ παραμικρότερα κινήματά της.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀπέθανεν ὁ πάππος της, ὁ Κ. Νοσὲρ, καὶ ἀφῆκεν αὐτῇ ἑξακοσίας ἕως ἑπτακοσίας χιλιάδας φράγκων· ὥστε ἡ πλουσία περιουσία της ἐγένετο πλουσιωτέρα.

Κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον, τῶν τοιούτων κληρονομιῶν, γενομένων μετὰ τὸν γάμον, κύριαι εἶναι αἱ γυναῖκες, ἔχουσαι τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτωσιν αὐτὰς κατὰ θέλησιν.

Μετά τινας ἡμέρας ὁ μαρκέσιος καὶ οἱ ἀδελφοί του μαθόντες ὅτι ἡ μαρκεσία ἐκάλεσε παρ' αὐτῇ συμϐολαιογράφον, ὑπέθεσαν ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ μὴ καταστήσῃ κύριον τῆς νέας περιουσίας τὸν σύζυγόν της· οὗτος μάλιστα, ἀναγνωρίζων καθ' ἑαυτὸν καὶ τὴν ἄδικον πρὸς τὴν γυναῖκά του διαγωγήν του, δὲν ἀμφέϐαλλεν ὅτι ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ θὰ ἔγεινεν ἡ πρόσκλησις τοῦ συμϐολαιογράφου.

Περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀπροσδόκητόν τι συνέϐη. Ἐν τινι συμποσίῳ τοῦ μαρκεσίου παρετέθη μεταξὺ ἄλλων καὶ γλύκυσμα, ἐξ οὗ πάντες οἱ φαγόντες, καὶ ἡ μαρκεσία αὐτὴ, ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς προσϐληθέντας ὑπὸ κακοδιαθεσίας· ὁ δὲ μαρκέσιος καὶ οἱ δύο ἀδελφοί του, ὡς μὴ φαγόντες ἔμειναν ὑγιεῖς. Γενομένης ἀναλύσεως τοῦ γλυκύσματος, παρετηρήθη ἐν αὐτῷ δηλητήριον, οὗ τινος ἡ δύναμις ἐξησθενήθη, διότι ἦτο μεμιγμένον μετὰ τοῦ ἀντιδότου αὐτοῦ, τοῦ γάλακτος. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἔπαθε σπουδαίως, ἀπεδόθη εἰς λάθος.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

Ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα τοῦ Ἀλήϐεη, ὁ Ἱσπανὸς ἀξιωματικὸς Δομίνικος Badia y Leblich ἐξέδοτο τὸ 1814 ἐν Παρισίοις τρίτομον σύγγραμμα, ἐν ᾧ διηγεῖται τὰς ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ ἀποδημίας αὐτοῦ (1). Ὁ Ἱσπανὸς αὐτὸς, γινώσκων ἄριστα τὴν ἀραϐικὴν καὶ ἄλλων γλωσσῶν ὢν κάτοχος, ἐφόρεσεν ἔνδυμα Μουσουλμάνου, καὶ ὡς τοιοῦτος περιῆλθε τὰς χώρας ἐκείνας, κατορθώσας νὰ ἐπισκεφθῇ, (πρᾶγμα ἀσυγχώρητον εἰς χριστιανὸν) καὶ τὰ ἱερὰ προσκυνήματα τῶν εἰς Μωάμεθ πιστευόντων. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο πολλὰ ἔχει τὰ περίεργα, καὶ ἀξιοσημείωτον φαίνεται διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀκρίϐειαν. Ὅσα φέρ' εἰπεῖν λέγει περὶ Μέκκας συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ϐαρόνου Μάλσαν δημοσιευθέντα, ὅς τις καὶ αὐτὸς ἀραϐικὸν ἔνδυμα λαϐὼν, καὶ λαθὼν τοὺς Μουσουλμάνους ἐπεσκέφθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὴν ἱερὰν αὐτῶν πόλιν (1).

Τοῦ πονήματος αὐτοῦ τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν ἐπεξήλθομεν, τῇ εὐμενεῖ εἰσηγήσει τοῦ ἰατροῦ Κ. Γ. Πρινάρη· ἀνέγνωμεν δὲ ἐν τῷ Β' τόμῳ καὶ περί τινος Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ἐπισκεφθέντος τὸν ἡμέτερον περιηγητὴν ἐν Μεθώνῃ, ὅπου εἶχεν ἐλλιμενίσει πρὸς καιρόν. Ἰδοὺ κατὰ λέξιν μετάφρασις τῆς διηγήσεως·

«Τὴν τελευταίαν ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα μέγα πλοῖον ῥωσικὸν ἔνοπλον, καὶ ἕτερον ἐκ Νεαπόλεως καὶ Κερκύρας, ἅ τινα μετεκόμιζον ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας ῥώσους εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου.

»Ἦλθον δὲ εἰς ἐπίσκεψίν μου στρατηγός τις καί τινες ἀξιωματικοί. Ὁ στρατηγὸς ἐφάνη μοι ἀγαθὸς ἄνθρωπος... πάντες δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἦθος καὶ τρόπους ἀγγλικούς. Συνώδευε δὲ αὐτοὺς Ἕλλην, Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης τὸ ὄνομα, ἀνεψιὸς τοῦ ὁμωνύμου περιφήμου πρίγκηπος. Ὁ νέος αὐτὸς, ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἱσπανίας, μοὶ ἐφάνη κινητὸν πολύγλωττον λεξικὸν, διότι ὡμίλει δέκα ἢ δώδεκα γλώσσας καὶ ἐστιχούργει εἰς αὐτάς. Ἐγὼ τοὐλάχιστον ἤκουσα αὐτὸν λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν, τὴν γαλλικὴν, τὴν ἱσπανικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν ἀρκούντως καλά· κατὰ δυστυχίαν ὅμως εἰ καὶ εἶχε τοσαύτας γνώσεις καὶ τόσα προτερήματα, αἱ ἰδέαι αὐτοῦ ἦσαν πολλάκις συγκεχυμέναι.

»Ὅτε δὲ ἀνεχώρησαν ἀπέστειλον αὐτοῖς μικρὸν δῶρον ἐκ γάλακτος καὶ ἄλλων ἀναψυκτικῶν, ὅπερ ἐδέχθησαν καννονοϐολήσαντες καὶ ἐκ τῶν δύο πλοίων. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἐπέστειλέ μοι καὶ τοὺς στίχους τούτους·

« Volerà di lido in lido
» La tua gloria vincitrice,
» E d'oblio trionfatrice
» La tua fama viverà.

» E non solo in questi boschi
» sarà noto il tuo coraggio,
» Ma ogni popolo più saggio,
» Al tuo nome, al tuo valore
» Simulacri innalzerà.»

« In segno di verace stima
e profondo rispetto
» L'infimo si, però servo sincero
Constantino Ipsilanti » (1).

»Ἐὰν, ὡς φαίνεται οἱ αὐτοσχέδιοι αὐτοὶ στίχοι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ ἕλληνος Ὑψηλάντου, θεωρητέος τότε ὡς ὁ πλέον πεπαιδευμένος τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμοεθνῶν αὐτοῦ.»

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἱσπανὸς Ἀλήϐεης· ἀλλὰ, καθόσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἕτερος Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, πλὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος· αὐτὸς ὅμως δὲν ἦτο ὁ συνοδεύσας τοὺς Ῥώσους τοὺς ἐπισκεφθέντας τὸν ἱσπανὸν περιηγητὴν, ἀλλ' οὔτε ὑπῆρξεν ἀξιωματικὸς τοῦ ἱσπανικοῦ στρατοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ ΚΙΝΑΣ.

Πεκῖνον, τῇ 5 Μαΐου 1868.

Φίλτατε φίλε!

Ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ μεγάλου τείχους, εὗρον ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐπιστολὴν, δι' ἧς παραγγέλλομαι νὰ μεταϐῶ εἰς Ἰαπωνίαν. Ἐὰν ἐνταῦθα ἐσώθην ἄχρι τῆς ὥρας, θὰ ἀποφύγω ἆρά γε εἰς Γέδδον τὰς μιαιοφόνους πληγὰς τῶν ξιφῶν τοῦ Ταϊκοὺν καὶ τοῦ Μικάδου;

Ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Κίνας ϐεϐαίως οὔτε δάκρυ θὰ χύσω δι' αὐτήν. Ὁποία χώρα! καὶ πόσον ψευδεῖς ἰδέας ἔχομεν περὶ αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρώπην! Ἡ θρησκεία εἶναι μεστὴ γελοιωδεστάτων δεισιδαιμονιῶν, ἡ περιώνυμος αὐτῆς φιλοσοφία παιδαριώδης, τὰ ἤθη χαμερπῆ, ἀγενῆ, δουλικά, τὰ χρήματα ὁ μόνος Θεὸς, καὶ ὁ φόϐος τῶν ἀρχῶν σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς τοῦ κέρδους τὰ μόνα ἐλατήρια πάσης ἐνεργείας καὶ πράξεως. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μένει ἡ πολύκροτος τοῦ Κομφουκίου ἠθικὴ, ἥτις ἂν ὑπάρχῃ, ϐεϐαίως φυλάττεται ἐπιμελῶς ἐσφραγισμένη εἰς τὰ κιϐώτια τῶν μανδαρίνων. Πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα μίλια μακρὰν τοῦ Πεκίνου, οὐδεὶς ὑποτάσσεται εἰς τὴν κυϐέρνησιν τοῦ οὐρανίου αὐτοκράτορος. Τὰ στίφη τῶν ἐπαναστατῶν ἐρίζουσι περὶ τῆς κατοχῆς τῶν ώ-

---

(1) Voyages en Afrique et en Asie pendant les années 1803—1807. Paris 1814. 3. vol. in 8°.

(1) Πανδ τόμ. ΙΖ', σελ. 98, 132, 148.

(1) Τόμ. Β'. Κεφ. ΙΓ'. Οἱ στίχοι ἦσαν ἄρα ἰταλιστὶ ἢ γαλλιστὶ γεγραμμένοι; Ὁ μεταφραστὴς οὐδὲν λέγει.

ραιοτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, καὶ ὑβρίζουσι τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τὰ τείχη αὐτὰ τῆς μητροπόλεως. Τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα χιλιάδες ἀποστατῶν περιτρέχουσιν ἀκωλύτως τὴν ἐπικράτειαν, καὶ ἐνῷ ἀπὸ ἓξ μηνῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδες στρατοῦ ἐστάλησαν κατ' αὐτῶν, μέχρι τῆς ὥρας ταύτης οὔτε κἂν ἓν πιστόλιον ἐπυρσοκρότησε. Καθ' ἑκάστην περίοδον δεκαπέντε ἡμερῶν οἱ ἀποστάται ἀπειλοῦσι τὴν Τιεντσίν, πανικὸς φόβος κυριεύει ὅλον τὸν κόσμον, τὰ ἐργαστήρια κλείονται, οἱ χωρικοὶ φεύγουσι δρομαῖοι, ἡ δὲ κυβέρνησις παρατηρεῖ πάντα ταῦτα ἀπαθῶς· καὶ ὅταν ἐρωτήσωσιν αὐτὴν οἱ ξένοι πρέσβεις περὶ τῶν γινομένων, «Μὴ ἀνησυχεῖτε, ἀποκρίνεται, διότι ἀνέκαθεν τοιαύτη ἡ κατάστασις τῆς Κίνας.» Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βασιλεύουσα δυναστεία ἐσάπη, καὶ ἂν τὸ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον παιδίον δὲν κατορθώσῃ νὰ γίνῃ ἀνήρ, τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύω, οἱ Τάταροι θὰ διωχθῶσιν ἀπὸ τοῦ Πεκίνου.

Ὀρθῶς λέγεις ὅτι τὸ περιεργότερον μέρος τῆς Κίνας εἶναι τὰ μοναστήρια τῶν λαμάδων. Καὶ ἐγὼ νομίζων ὅτι ὁ μογγολικὸς λαὸς εἶναι ἄξιος μελέτης, θέλω σπουδάσει τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εὔκολον οὖσαν, ὅπως ἐρευνήσω κάλλιον τὰ τοῦ μεγάλου μοναστηρίου τοῦ κειμένου πρὸς τὸ βορειανατολικὸν τῆς ἐπαρχίας Χαλγὰν, ἐν ᾧ διαιτῶνται χιλιάδες λαμάδων δώδεκα. Ἐπεσκέφθην ἐσχάτως τὴν Γεχὸλ, ἀρχαίαν καθέδραν τοῦ Κὰγκ-Χὶ (1), ὅπου ὑπάρχουσι τρία μοναστήρια περιέχοντα ὀκτὼ χιλιάδας λαμάδων. Δυστυχῶς ὅμως εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς αὐτὰς μονὰς δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος.

Μεταβαίνων εἰς Γεχὸλ ἐθαύμασα καὶ τὸ μακρὸν τεῖχος, ἤτοι τὴν πλέον γιγάντειον μωρίαν ἥτις ἐφάνη ἀπ' αἰῶνος, τὸ πλέον ἀπίστευτον παιδαριῶδες ἄθυρμα, πρὸς τὸ ὁποῖον παραβαλλόμεναι αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου εἶναι λεπτὸς κόκκος ἄμμου. Φαντάσθητι τεῖχος, ἐφ' οὗ κεῖνται σεσωρευμένοι πύργοι ἐπὶ πύργων καὶ ἐπάλξεις ἐπὶ ἐπάλξεων, πλατὺ δὲ ὥστε νὰ περιέρχεται ἐπ' αὐτοῦ ἅμαξα, καὶ φαντάσθητι αὐτὸ διερχόμενον κόλπους, κοιλάδας, πεδιάδας, βουνὰ, καὶ μεταρσιούμενον εἰς ὑψηλοτάτας, ἀποτομωτάτας καὶ ἀπροσίτους κορυφὰς ὀρέων. Οὔτε ὑψικόρυφοι βράχοι, οὔτε ἕλη καὶ τέλματα, οὔτε οὐδὲν ἄλλο ἐμπόδιον ἐτρόμαξε τὸν ἀρχιτέκτονα, ὅς τις ἔφερεν αὐτὸ πολλάκις εἰς μέρη, ὅθεν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσβάλωσιν ἢ αἰγαγροι καὶ ποντικοί.

Τῆς Γεχὸλ ἡ τοποθεσία εἶναι ὡραιοτάτη· ἔχει δένδρα μεγάλα καὶ νερὰ ἄφθονα· αἱ οἰκίαι ὅμως εἶναι ἐλεειναὶ, καὶ τὰ μοναστήρια ὀγκωδέστατα κτίρια, κατακαλύπτοντα τὰ πλάγια ὄρους, ἔχοντα ἀνάμικτα δώματα, ὀροφὰς, στέγας, καὶ ἐξερευγόμενα διὰ μικροσκοπικῶν θυρίδων μυριάδας μαυροκιτρίνων λαμάδων, περιφερομένων ὡς σμήνη μελισσῶν περὶ κυψέλην. Μ' ἐβεβαίωσαν δὲ ὅτι εἴς τινα τῶν ἐν αὐτοῖς ναῶν ὑψοῦται εἴδωλον τοῦ Βοῦδα ἑξήκοντα ἓξ ποδῶν ὕψος ἔχον· καὶ ἐπειδὴ διαπερᾷ πολλὰ πατώματα, οἱ κάτοικοι ἑκάστου πατώματος προσκυνοῦσι τὸ μέρος τοῦ εἰδώλου, τὸ ὁποῖον διέρχεται δι' αὐτοῦ· ὅθεν οἱ μὲν ἀσπάζονται μετ' εὐλαβείας τὰς κνήμας, οἱ δὲ τὴν ἕδραν, ἄλλοι τὸν ὀμφαλὸν καὶ ἄλλοι τὴν μύτην.

Ἀλλ' ἂν ἡ μογγολικὴ γλῶσσα εἶναι, ὡς εἶπον, εὔκολος, ἡ κινεζικὴ ὅμως δυσκολωτάτη· πῶς δὲ νὰ σπουδάσω τὰ τῆς Κίνας ἀγνοῶν αὐτήν; Εὑρίσκομαι ἐνταῦθα ἀπὸ δέκα μηνῶν, καὶ ὅμως μόλις διακοσίας λέξεις ἔμαθον· οὔτε πρὸς τὸν ὑπηρέτην μου δύναμαι νὰ ὁμιλήσω. Καθ' ἑκάστην δὲ πείθομαι ὅτι διὰ διερμηνέως ἢ οὐδὲν ἢ μικρὸν μανθάνω. Μόλις κατώρθωσα ἐνῷ σὲ γράφω νὰ πληροφορηθῶ ὁποία εἶναι ἡ ἐπανάστασις περὶ ἧς προανέφερα. Ἄκουσε καὶ γέλασε ἢ κλαῦσε, ὅπως θέλεις. Ἡ κυβέρνησις ἀνεκάλυψε τέλος πάντων ὅτι ἐπαναστάται δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ὅτι ὁ στρατάρχης τὸν ὁποῖον ἔστειλε κατὰ τῶν ὑποτιθεμένων τοιούτων, μεταποιεῖ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ στρατοῦ εἰς ἐπαναστάτας, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐνταῦθα μὲν λῃστεύων τοὺς πολίτας, ἐκεῖ δὲ ἀποθέτων εἰς τὸ βαλάντιόν του τὰ ἔξοδα καὶ τοὺς πλουσίους μισθοὺς οἵτινες δίδονται αὐτῷ χάριν καταδιώξεως τῶν ἐπαναστατῶν, ἀποκτᾷ πλούτη. Ἐφαντάσθη ποτέ τις παρόμοιόν τι κατὰ τὴν Εὐρώπην; Γενομένης τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς ὁ αὐτοκρατορικὸς διοικητὴς ἠρώτησε διὰ μιᾶς ἐν Πεκίνῳ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος τὸν στρατάρχην, πῶς ἐνῷ εὑρίσκετο προτοῦ μεταξὺ Πεκίνου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, σήμερον ἐξ ἐναντίας οἱ ἐπαναστάται εὑρίσκονται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πεκίνου;

Ἠξεύρεις τί ἀπεκρίθη ὁ γενναιότατος στρατάρχης; ὅτι εὑρισκόμενος ἐκτὸς τοῦ Πεκίνου ἀδιαφορεῖ ὁποίαν γνώμην ἔχουσι περὶ αὐτοῦ οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐν τοσούτῳ τὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τρέμουσι, καὶ τρεῖς καννονιοφόροι, ὧν δύο γαλλικαὶ, παροῦσαι δὲν κατορθόνουσι νὰ τοὺς καθησυχάσωσι.

Μὴ ἔχετε εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Κινέζοι εἶναι πεπαιδευμένοι, ποιηταὶ, φιλόσοφοι· ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι μόλις ἔχουσι τὸν καιρὸν νὰ πορίζωνται τὸν ἐπιούσιον, εἶναι δυνατὸν νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς ἐπιστήμας; Τὸ κατ' ἐμὲ, μόνοι οἱ Μογγόλοι εἶναι ἄξιοι συμπαθείας. Ὅταν βλέπῃς τὰ δύο τρίτα αὐτῶν καταναλίσκοντα ἀσκητικῶς καὶ ἐν ἄκρᾳ πειθαρχίᾳ τὰ δύο τρίτα τοῦ βίου ἐντὸς μοναστηρίου, δὲν εἶναι ἴσως ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃς ὅτι τοιοῦτοι ἄνθρωποι δὲν στεροῦνται διανοητικῶν ἀρετῶν.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀρκοῦσι νὰ σὲ φωτίσωσιν ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν νόμων, τῶν ἠθῶν, τῆς φιλολογίας, καὶ τὴν διαβόητον συγκέντρωσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν σοφωτέρων. Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν παραπονοῦμαι πλέον ὅτι παρεστάθην μάρτυς τοιούτου ἐλεεινοῦ θεάματος, διότι ἐπείσθην ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἰδέαι τὰς ὁποίας ἔχομεν οἱ Εὐρωπαῖοι περὶ Κίνας εἶναι ἐσφαλμέναι· ἔλαβον δὲ καὶ ἀφορμὴν νὰ ἐννοήσω πολλὰ, ἅτινα ἔκειντο ἐντὸς τῆς κεφαλῆς μου ὡς ἄλλα αἰνίγματα.

Ὑγίαινε. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐλπὶς νὰ σὲ ἴδω εἰς Πεκῖνον ἢ εἰς Γέδδον, ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι θέλω σὲ ἀσπασθῇ καὶ πάλιν εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας. Ἀλλάζετε πάντοτε συχνὰ πυκνὰ ὑπουργεῖα; Ἐδῶ οἱ κυβερνῶντες μανδαρῖνοι εἶναι σχεδὸν ἀδιάσειστοι· πολλοὶ γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουσιν ὑπουργοί. Ὁ Τ... φρονεῖ ὅτι ἂν ἐπιθυμῆτε νὰ εὐδαιμονήσετε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνάγκη νὰ μιμηθῆτε τὸ παράδειγμα τῆς Κίνας; διαιωνίζοντες καὶ ὑμεῖς τῶν ἑλκεχιτώνων τὰ ὑπουργεῖα.

Τ... Ρ...

(1) Ἐπίσημος αὐτοκράτωρ τῆς Κίνας ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον τὸ 1661 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1692 ἔτος. Προστάτης τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἐπεδίδετο καὶ αὐτὸς εἰς τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν, γενόμενος καὶ συγγραφεύς· ἐπέτρεψε δὲ καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας τὴν διάδοσιν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ.
ΕΝ ΡΩΜΗ.

Τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἐν Ῥώμῃ γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος Κ. Γωτιὲ, Γάλλου μὲν τὸ γένος φιλελληνικωτάτου δὲ τὰ αἰσθήματα, ἱδρύθη πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκείνῃ μεγαλοπόλει τῆς Ἰταλίας ἑταιρία, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, δι' εὐκολιῶν παρεχομένων τοῖς ἐκεῖ σπουδάζουσι νέοις ὁμογενέσι τὰς καλὰς τέχνας.

Παραθέτοντες ἐνταῦθα μετάφρασιν τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς, προτρέπομεν τοὺς ἡμετέρους νὰ συντρέξωσιν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἐνίσχυσιν αὐτῆς, εἴτε καταγραφόμενοι ὡς τακτικὰ μέλη, εἴτε ἐκτάκτως, ὡς ὁ φιλέλλην Κ. Γωτιὲ, ὅστις συνεισέφερε 500 σχεδὸν δραχμὰς, ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ Γαλλία ἔχει ἐν Ῥώμῃ, ὡς γνωστὸν, ὅμοια ἱδρύματα, ὅπου τελειοποιοῦνται νέοι Γάλλοι.

Ἰδοὺ ὁ καταστατικός·

ΚΑΘΙΔΡΥΣΙΣ
ΤΗΣ
ΕΝ ΡΩΜΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ
ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΤΑΙΡΙΑΣ.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Καταστατικὸν τῆς Ἑταιρίας καὶ ὀνομασία αὐτῆς.

Ἄρθ. 1. Τῇ ἐπιδοκιμασίᾳ τοῦ ἐν Ῥώμῃ παρόντος Ἕλληνος προξένου, οἱ ἐν τῇδε τῇ πόλει παρεπιδημοῦντες Ἕλληνες καλλιτέχναι καθιδρύουσιν ἀνώνυμον ἑταιρίαν, ἥτις θέλει διαρκέσει ἐπ' ἀορίστῳ, καὶ ἧς δεχθήσονται συμμέτοχοι πάντες οἱ συνεγγραφθησόμενοι ὁμογενεῖς καλλιτέχναι. Ἐλεύθερον ἕκαστον τῶν μελῶν νὰ ἐγκαρτερήσῃ, ἢ ν' ἀποσπασθῇ τῆς ἑταιρίας ἀπὸ Ῥώμης ἀπερχόμενον· ὀφείλει ὅμως νὰ γνωστοποιήσῃ τὴν διάθεσίν του πρὸς τὸν προεδρεύοντα πρόξενον· ἄλλως εἰ καὶ ἀπελθὸν ὑποτίθεται ἐγκαρτεροῦν τῇ ἑταιρίᾳ.

Ἄρθ. 2 Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἑταιρία ὀνομασθήσεται «Ἑταιρία τῶν ἐν Ῥώμῃ Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Σκοπὸς τῆς ἑταιρίας.

Ἄρθ. 3. Προτίθεται ἡ ἑταιρία τὴν προαγωγὴν τῶν ὡραίων τεχνῶν (ἰδίως τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς) παρὰ τοῖς ἑλληνόπαισιν, οἵτινες περὶ τὴν ἐκμάθησιν καὶ τὴν ἄσκησιν αὐτῶν ἐν Ῥώμῃ καταγίνονται, διευκολύνουσα αὐτοῖς τὰ πρὸς τὴν τῶν ἔργων ἐκτέλεσιν, προμηθεύουσα δὲ καὶ τὰ χρειώδη πρός τε τοὺς νοσοῦντας τῶν φοιτητῶν, ἢ τοὺς κατὰ συγκυρίαν παρεπιδημοῦντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἑταιρικὸν κεφάλαιον.

Ἄρθ. 4. Τὸ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγκαῖον χρηματικὸν κεφάλαιον καταρτισθήσεται ἐκ τῶν ἑξῆς πόρων. 1) Ἐξ αὐθορμήτων προσφορῶν φιλελλήνων, ἢ θιασωτῶν τῶν ὡραίων τεχνῶν. 2) Ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν τακτικῶν μελῶν, ἥτις οὐδέποτε ἔσεται κατωτέρα τῶν δύο ἰταλικῶν λιρῶν, ἀποτίεται ἅμα τῇ ἐγγραφῇ, καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὴν 1 Ἀπριλίου, μὴ ἀποκλειομένων καὶ ἀδροτέρων ἐνιαυσίων συνδρομῶν, ἀναλόγων πρὸς τὴν γενναιότητα, τὸν ζῆλον,

καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν συνεταίρων. 3) Ἐκ τοῦ παρὰ τῶν εἰρημένων προσφορῶν τε καὶ συνδρομῶν παραγομένου τόκου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Διεύθυνσις καὶ διαχείρησις τῆς ἑταιρίας.

Ἄρθ. 5. Ἡ Διεύθυνσις τῆς ἑταιρίας ἀνατίθεται εἰς τὸν Κ. Πρόξενον, καὶ εἰς τοὺς παρ' αὐτοῦ διοριζομένους δύο ἐπιτρόπους, ἐκτὸς ἂν ὁ πρόξενος, ἀναθέσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἑταιρίαν τὴν ἐκλογὴν τῶν δύο συναδέλφων του. Καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ τῶν ἐπιτρόπων ἀνανεοῦται κατὰ τριετίαν, δύναται ὅμως, τῇ ἀρεσκείᾳ τοῦ προξένου νὰ ἐπικυρωθῶσιν.

Ἄρθ. 6. Τὰ τῆς ἑταιρίας διοικοῦνται ὑπὸ τῶν δύο ἐπιτρόπων καὶ τοῦ προξένου, συμφώνως πρὸς τό δε τὸ καταστατικὸν, διατελοῦσι δὲ ὑπὸ τὴν εὐθύνην αὐτῶν ἀπέναντι οἱαςδήποτε παρεκτροπῆς.

Ἄρθ. 7. Ἔργον φιλανθρωπίας μετερχομένης τῆς διευθύνσεως, ἄμισθος ἔσεται ἡ ὑπηρεσία αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Γενικὴ Συνέλευσις.

Ἄρθ. 8. Ἡ Γενικὴ τῆς διαχειρίσεως Συνέλευσις σύγκειται ἐκ τοῦ Ἕλληνος προξένου, τῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ παρόντων συνεταίρων.

Ἄρθ. 9. Αἱ περὶ τροποποιήσεων τοῦ δε τοῦ καταστατικοῦ προτάσεις (ὁσάκις καὶ ὅπως ἂν ἡ πεῖρα τὸ ὑπαγορεύσῃ) γίνονται δεκταὶ διὰ πλειοψηφίας ἐν γενικῇ συνελεύσει, ᾗ καὶ ὑποβάλλεται ὁ τῆς ἑταιρίας ἰσολογισμός.

Ἄρθ. 10. Ἡ Γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν τῷ ἑλ. προξενείῳ, κατὰ τὴν 1 Ἀπριλίου τῇ 12 ὥρᾳ π. μ.

Ἄρθ. 11. Ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας, ὁ πρόξενος, ἅτε δὴ πρόεδρος τῆς συνεδριάσεως, ἔχει τὴν νικῶσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

Ἐνέργεια τῆς ἑταιρίας.

Ἄρθ. 12. Μέλος, χρῆζον χρηματικοῦ ποσοῦ πρὸς ἐπεξέργασιν ἰδίου τινὸς καλλιτεχνήματος, ἀποτείνεται δι' ἐγγράφου καὶ ἠτιολογημένης αἰτήσεως πρὸς τὴν διεύθυνσιν, ἥτις λήψεται τὴν ἱκεσίαν ὑπ' ὄψιν κατὰ λόγον ἀρχαιότητος.

Ἄρθ. 13. Ἔγκυρος ἔσεται ἡ τῆς ἱκετηρίου παραδοχὴ ὅταν μόνον παμψηφεὶ παρὰ τῆς διευθύνσεως ἐπιδοκισμασθῇ, ἢ τοὐλάχιστον ὅταν ὑποστηρίζωσιν αὐτὴν αἱ ὑπογραφαὶ ἑνὸς τῶν συνεπιτρόπων καὶ τοῦ προξένου. Τυχούσης ὅμως διαφωνίας πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς συναδέλφους του, ὁ πρόξενος ἀπευθύνεται πρὸς δύο τῶν τῆς πόλεως καθηγητῶν, ἐπὶ δὲ τῇ τούτων πιστοποιήσει, ὅτι ὄντως ἄξιον λόγου τὸ ἔργον τοῦ ἱκετεύοντος νέου, χορηγεῖ αὐτῷ οἷαν ἂν κρίνῃ χρηματικὴν ἐπικουρίαν, ἀναλογιζόμενος τὴν σύστασιν τῶν καθηγητῶν, ᾗ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι συμπεισθήσονται.

Ἄρθ. 14. Τὸ βοηθούμενον οὕτω πως μέλος ἐπαρίσιν ἐπίσημον τοῦ ληφθέντος ποσοῦ ὁμολογίαν, ἐν ᾗ καὶ ὁ μηνιαῖος τόκος 1/2 τοῖς $^0/_0$ κατ' ἔκπτωσιν, ἥτις οὐδέποτε ὑπερβήσεται τὴν ἑξαμηνίαν.

Ἄρθ. 15. Ἀντὶ ὑπεγγύου ἑτέρας ὑπογραφῆς, ὁ χρεώστης, ἐν εἴδει συνθηματικοῦ ἐνεχύρου, δεσμεύει τὸ ἴδιον αὐτοῦ καλλιτέχνημα, οὗ χάριν καὶ τὸ δάνειον συνήφθη· τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν ἀπαλλάττει αὐτὸν τῆς χρηματικῆς τοῦ ὀφειλήματος ἀποτίσεως, ἕνεκα τῆς ὁποίας συνδεσμεύονται τό τε πρόσωπον, καὶ τὰ κτήματα, καὶ οἱ ἐν παντὶ τόπῳ κληρονόμοι αὐτοῦ.

Ἄρθ. 16. Ἡ ὁμολογία δύναται, τῇ ἀρεσκείᾳ τῆς διευθύνσεως, νὰ λάβῃ προθεσμίας παράτασιν· ἀλλὰ, πλὴν τοῦ τόκου τῆς ἀναβολῆς, ὀφείλει τότε ὁ χρεώστης, χάριν τῆς ἀνακαινίσεως, νὰ προσμετρήσῃ τῷ ταμείῳ τὸ ἓν τοῖς $^0/_0$.

Ἄρθ. 17. Ἡ ὀφειλήματός τινος ἀνανέωσις ἅπαξ μόνον παραχωρεῖται.

Ἄρθ. 18. Τὸ διατεθησόμενον πρὸς τὸν καλλιτέχνην ποσὸν δύναται, μέχρι διατάξεως περαιτέρας, νὰ προβῇ ἕως τοῦ τριτημορίου τοῦ ἑταιρικοῦ κεφαλαίου. Ἐφεξῆς διασαφισθήσεται καὶ ἡ προσήκουσα μεταξὺ γλυπτῶν καὶ ζωγράφων ἀναλογία.

Ἄρθ. 19. Δέχεται ἡ ἑταιρία καλλιτεχνήματα ἑλληνοπαίδων, εἴτε δωρεὰν, εἴτε χάριν συνδρομῆς· ὁσάκις δ' εὔλογον τὸ κρίνῃ, δύναται καὶ ν' ἀγοράζῃ, ἢ καὶ νὰ μεταπωλῇ αὐτὰ πρὸς ἴδιον ὄφελος.

Ἄρθ. 20. Δύναται, προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ νὰ προσδιορίσῃ χρηματικόν τι ποσὸν εἰς σύστασιν ἑλληνικῆς καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως, προδημοσιεύουσα μὲν τὸ πρόγραμμα εἰς ἐγχωρίους ἢ ἀλλοδαπὰς ἐφημερίδας, πρὸς δὲ ἰδιάζουσαν τιμὴν τῶν ἑλληνοπαίδων θεσπίζουσα καὶ βραβεῖον ἀγωνοθετικόν. Ἀπόκειται ὅμως τῷ προξένῳ νὰ ἐπαγρυπνῇ ὅπως ἐπιτρέπωνται παρὰ τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἑταιρίας τοιαῦτα σχέδια, ἅπερ διὰ τοῦτο δὲν θέλουσιν ἐπινοηθεῖ, πρὶν ἢ τὸ κεφάλαιον τῆς ἑταιρίας φθάσῃ εἰς φράγκα 10,000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τὸ ταμεῖον.

Ἄρθ. 21. Τὸ ταμεῖον θέλει διαμένει παρά τινι δημοσίῳ ἐν Ῥώμῃ καταστήματι, οὐδεμία δὲ πραχθήσεται πληρωμὴ, χωρὶς τῆς ὑπογραφῆς τῶν δύο ἐπιτρόπων, καὶ τῆς τοῦ προξένου (ἢ τοῦ ἀντιπροσωποῦντος αὐτὸν), ἢ ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς ἑνὸς τοὐλάχιστον τῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῆς τοῦ προξένου, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 12. — Πρὸς ὥραν, ἀξιοσύστατον ἐφάνη τὸ *Οἰκονομικὸν ταμεῖον* (Cassa de' Risparmi), ὅπερ, πλὴν τῆς ἀπαιτουμένης ἀσφαλείας, παράγει καὶ τόκον. Τούτου μὴ ἐπιτευχθέντος, προσδιορισθήσεται ἄλλη τις ἀξιόχρεως ἐν Ῥώμῃ τράπεζα. Καὶ ἡ μὲν εἴσπραξις τίθεται εἰς τὸν ἐπίτροπον ταμίαν, ὅστις μεταδίδει τὰ εἰσπραττόμενα πρὸς τὸν προεδρεύοντα πρόξενον· οὗτος δὲ παρακαταθέτει αὐτὰ εἰς τὴν τράπεζαν, ἢ τὸ εἰρημένον ταμεῖον, ἅμα ὡς συμποσωθῶσιν εἰς φρ. 100, καὶ γνωστοποιεῖ τοῖς ἐπιτρόποις τὴν γενομένην ἀποταμίευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Λογιστικόν.

Ἄρθ. 22. Ὁ κρατῶν τὸν λογισμὸν τοῦ ταμείου ἐπίτροπος καλεῖται ἐπίτροπος ταμίας· ὁ δὲ κρατῶν τὴν γραφὴν καὶ δικαιολόγησιν ἁπασῶν τῶν ἐργασιῶν, καθ' ἣν ἁπλουστέραν καὶ εὐκρινεστέραν μέθοδον ὁ πρόξενος διορίσῃ, καλεῖται ἐπίτροπος γραμματεύς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἀποτελέσματα τοῦ λογιστικοῦ.

Ἄρθ. 23. Ὀκτὼ πρὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἡμέρας, παρακατατίθενται εἰς τὸ προξενεῖον, πρὸς γνῶσιν τῶν συνεταίρων καὶ συνδρομητῶν, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἰσολογισμοῦ, ἔτι δὲ αἱ τροποποιήσεις αἱ παρὰ τῆς συνελεύσεως ψηφισθεῖσαι· ταῦτα δὲ, ἐπιμελείᾳ τοῦ γραμματέως, καὶ τῇ ὑπογραφῇ τῆς διευθύνσεως, καταγράφονται εἰς ἐπίτηδες πρακτικὰ, πρὸς μέλλουσαν ὁδηγίαν τῆς ἑταιρίας.

Ἄρθ. 24. Ὀφείλει ὁ ταμίας νὰ ἔχῃ πάντοτε διαθέσιμα τάλληρα δέκα, ὅπως δύνηται δι' αὐτῶν ὁ γραμματεὺς νὰ χορηγῇ πρὸς ἄπορον Ἕλληνα βοήθειαν, μηδέποτε ὑπερβησομένην τάλληρον ἕν· ἡ δ' ἐξ ἑνὸς ταλλήρου βοήθεια αὕτη χορηγεῖται συναινέσει τῆς διευθύνσεως, ὡς προσέτι τῇ ταύτης ἐπιταγῇ ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναληφθῇ.

Ἄρθ. 25. Οἱ ἱδρυταὶ τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν ἑλλήνων ἑταιρίας ἀνατίθενται τό δε τὸ καταστατικὸν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικοῦ προξενείου, διὰ δὲ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῶν δύο ὑπουργῶν, τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν· ὡς δὲ πρὸς τὴν τῶν νενομισμένων ἐκτέλεσιν, ἐπικαλοῦνται, χρείας τυχούσης, καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων ἢ τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν.

Ἄρθ. 26. Ὅπως ἐνεργῶνται οἱ ὅροι τοῦ δε τοῦ καταστατικοῦ, ἕκαστος τῶν ἑταίρων συνδρομητῶν ὁρίζει τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ, ἢ ἐν περιπτώσει ἀπουσίας, εἰς τὸ γενικὸν προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Ἄρθ. 27. Αἱ ἀποφάσεις τῆς διευθύνσεως γίνονται ἐκτελεσταὶ, ἐν ὀνόματι μόνου τοῦ προέδρου, καὶ δι' ἁπλῆς τῶν ἐπιτρόπων διαδηλώσεως.

Ἄρθ 28. Ὅσοι τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων ζητήσωσι νὰ συγκαταταχθῶσιν εἰς τὴν Ἑταιρίαν, προσλαμβάνονται ὡς μέλη ἐπίτιμα. Ὅσοι ὅμως συνεργήσωσιν εἰς κραταίωσιν τῆς Ἑταιρίας, εἴτε ἰδιαζόντως εὐεργετοῦντες αὐτὴν, εἴτε ἑτέρους προμηθεύοντας συνδρομητὰς, οὗτοι χειροτονοῦνται πρόεδροι ἢ ἀντιπρόεδροι, τὸ δὲ παρ' αὐτῶν χορηγούμενον χρηματικὸν ποσὸν διαβιβάζεται ἐντὸς τριμηνίας πρὸς τὸν ἐν Ῥώμῃ πρόεδρον, ὅστις ἀποταμιεύει αὐτὸ συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 20.

Ἄρθ. 29. Διὰ τὴν τήρησιν τῶν ἀνωτέρω διατάξεων, οἱ ὑπογραφόμενοι ὑποχρεοῦσιν ἑαυτοὺς, τὰ κτήματα, τοὺς κληρονόμους, τὰ δίκαια αὐτῶν κατὰ τὴν εὐρυτέραν καὶ ἐλλογωτέραν ἑρμηνείαν τῶν ἐν ἰσχύϊ νόμων.

Ἐγράφη ἐν Ῥώμῃ τῇ 25 Ἰουνίου 1865, ἀντίγραφον δὲ παρακατεπέθη εἰς τὸ Ἑλλ. προξενεῖον.

Ἐξελέχθη ἡ Τράπεζα Guerrini καὶ Σία πρὸς ἀποταμ.υσιν τῶν ἑταιρικῶν κεφαλαίων.

Ἐπίτροποι δὲ ἐξελέχθησαν ὁμοφώνως
οἱ ΚΚ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΟΥΜΒΡΙΑΔΗΣ, ζωγράφος, Γραμματεύς.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΑΡΟΥΤΗΣ, γλύπτης, Ταμίας.

ΙΔΡΥΤΑΙ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΟΥΜΒΡΙΑΔΗΣ	Ἀθηναῖος.
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΕΡΑΤΙΩΤΗΣ	»
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΔΡΟΣΗΣ	»
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΑΡΟΥΤΗΣ	Τήνιος.
ΚΟΣΜΑΣ ΑΠΕΡΓΗΣ	»
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ	»
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡΑΓΚΟΓΛΗΣ	Σύριος.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ. Οἱ ἀναγνῶσται τῆς *Παρδώρας* ἐνθυμοῦνται ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶχε συστήσει ὑποβρύχιον τηλέγραφον μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὅτι ὁ κάλως εἶχε κοπῆ, ὅτι μετὰ νέους κόπους καὶ νέας δαπάνας ἐσυστήθη καὶ πάλιν, καὶ ὅτι σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀνταποκρίνονται μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ νέου ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος. Ἡ Γαλλία, μιμουμένη τὸ γεῖτον κράτος, συνιστᾷ καὶ αὐτὴ ὅμοιον τηλέγραφον, ὅστις μάλιστα θὰ συνενοῦται εὐθύτερον μετὰ τῆς Ἀμερικῆς, διότι θ' ἀναχωρῇ ἐκ Βρέστης, θὰ διαβαίνῃ διὰ τῆς ἐν τῷ ὠκεανῷ νήσου Saint-Pierre Miquelon, καὶ θ' ἀπολήγῃ εἰς Νεοεβόρακον διατρέχων 950 μίλια, ἐνῷ ὁ ἀγγλικὸς διέρχεται

τὸ ἀρκτικὸν πέλαγος, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν θάλασσαν τῆς Ἰρλανδίας καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀτλαντικὸν, διατρέχων 2688 μίλια. Γίνονται δὲ πάντα ταῦτα ὅπως οἰκονομηθῇ ἔτι πλέον ὁ χρόνος. Πρὶν εἴπωσιν οἱ Ἄγγλοι time is money, οἱ ἀρχαῖοι ἐδογμάτιζον ὅτι « *πολυτελὲς ἀνάλωμα ὁ χρόνος* » καὶ « φείδου χρόνου. » Καὶ ἀληθῶς διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου, τὸ ἀξίωμα αὐτὸ πληροῦται σήμερον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Τὴν διὰ τηλεγραφημάτων ἀνταπόκρισιν μεταχειρίζονται σήμερον πάντες μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς καὶ τὰς συνήθεις ἐπιστολὰς, καὶ ἀπόδειξις εἶναι τὸ πλῆθος τῶν τηλεγραφικῶν συρμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι πάντα τὰ ἔθνη. Κατὰ τὴν δι' ὑποθρυχίων ὅμως τηλεγράφων συγκοινωνίαν πρωτεύουσιν οἱ Ἄγγλοι, τέσσαρα σύρματα ἔχοντες μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰρλανδίας, ἕτερα μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ διαφόρων νήσων βρετανικῶν, καὶ ἄλλα μεταξὺ Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας, Βελγίου καὶ Δανίας. Ἡ Σουηδία, ἡ Δανία, ἡ Ἱσπανία μετὰ τῶν Βαλεαρίδων καὶ τῆς Βαρκελόνης, ἡ Ἔλβα μετὰ τῆς Ἰταλίας, ἡ Μελίτη μετὰ τῆς Τριπόλεως, τῆς Βεγγάλης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἑλλήσποντος μετὰ τοῦ Βοσπόρου ἔχουσιν ἐπίσης ὑποθαλάσσια σύρματα. Διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας συγκοινωνοῦμεν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, καὶ διὰ τοῦ ἐν Ἑλλησπόντῳ μετὰ τῆς Ἀσίας. Ἡ Ἀμερικὴ ἔχει ἀπείρους ὑποθρυχίους τηλεγράφους συνενοῦντας τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, καὶ ἡ Ταπροβάνη δύο λήγοντας εἰς Ἰνδίας.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος γαλλικὸς τηλέγραφος, οὗ τινος τὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβον οἱ ΚΚ. Ἐρλάγγερ ἐκ Παρισίων καὶ Reuter ἐκ Λονδίνου, θέλει εἶναι ἕτοιμος τὸ προσεχὲς ἔτος. Ὁ κάλως, ἔχων μῆκος ἑκτὼ ἑκατομμυρίων μέτρων, κατασκευάζεται ἐν Ἀγγλίᾳ, διότι μόνη ἡ ἀγγλικὴ βιομηχανία δύναται σήμερον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοιοῦτο ἔργον.

Ὅτι δὲ ἡ ἐκ τοῦ τηλεγράφου αὐτοῦ ὠφέλεια ἔσεται μεγάλη, ἀπόδειξις ἡ σημαντικότης τῶν μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Κατὰ ἀκριβεῖς ὑπολογισμοὺς, εἴκοσιν ἑκατομμυρίων δραχμῶν ὑποθέσεις γίνονται *καθ' ἑκάστην* μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν μερῶν τοῦ κόσμου, καὶ δύο χιλιάδες πόλεων τῆς Εὐρώπης ἔχουσι τακτικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀμερικῆς. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς ἐκεῖνος κερδαίνει ὑπὲρ τὰς 35,000 δραχ. τὴν ἡμέραν· καὶ ἀναντίῤῥητον εἶναι ὅτι ὁ διαγωνισμὸς δὲν θέλει ἐλαττώσει τὸ ἀξιοσημείωτον αὐτὸ εἰσόδημα· διότι ἀπεδείχθη ἐκ τῆς πείρας ὅτι ὅσῳ πλειότεροι εἶναι οἱ δρόμοι, τόσῳ πλείονα εἶναι καὶ τὰ μετακομιζόμενα, ἄνθρωποι καὶ ἐμπορεύματα. Ἐὰν τοῦτο δὲν ἦτο ἀληθὲς, τί θὰ ἐγίνοντο οἱ σιδηρόδρομοι;

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἓν ἀτμόπλοιον, ἀναχωρεῖ δὲ καθ' ἑβδομάδα καὶ ἓν ἐκ τῆς Γαλλίας· ἀλλὰ τοσοῦτον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν καὶ τῶν ἐμπορευμάτων, ὥστε τὸ κοινὸν ζητεῖ διπλάσια ταξείδια.

Τὸ αὐτὸ θέλει συμβῇ καὶ κατὰ τοὺς ὑποθρυχίους τηλεγράφους· ὁ διαγωνισμὸς θὰ φέρῃ τὴν ἐλάττωσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ θὰ διπλασιασθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν τηλεγραφημάτων. Ὅτε συνεστήθη τὸ πρῶτον ὁ μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Ἀγγλίας τηλέγραφος, δι' ἓν ἁπλοῦν τηλεγράφημα ἐδίδοντο 550 δραχμαὶ, σήμερον δὲ δίδονται τὰ ἡμίση, καὶ διὰ τοῦτο ἐδιπλασιάσθη ἡ ἀνταπόκρισις. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχει πλέον καιρὸν ὁ ἀγγλικὸς κάλως διὰ πλειότερα τηλεγραφήματα.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐν Πομπηΐᾳ ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθησαν περισπούδαστα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα. Κατὰ πρῶτον σήμερον εὑρέθησαν πλησίον τοῦ προδόμου οἰκίας κειμένης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Stabiana, δύο τοιχογραφίαι, ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης, ἐξεικονίζουσαι ἴσως τὸν οἰκοδεσπότην καὶ τὴν οἰκοδέσποιναν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν φέρει χλαμύδα δικαστοῦ, αὕτη δὲ κάθηται ἵνα γράψῃ, τὸ ἦθος ἔχουσα σκεπτικὸν, κρατοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς γραφίδα, καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πινακίδας ἐκ κηροῦ. Καὶ αἱ δύο εἰκόνες διατηροῦνται κάλλιστα, καὶ εἶναι, ὡς φαίνεται ἔκ τε τοῦ ὅλου καὶ τῶν λεπτομερειῶν, ἔργον χειρὸς ἐπιδεξίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ. « Λίαν φιλάγαθός τις ἀνταποκριτὴς ἐκ Τυάνων (Δένεῖ), ἐπιστέλλων πρὸς τὸν « Ἀνατολικὸν Ἀστέρα, » ἐκθύμως ἐπαινεῖ τὴν ὁρμὴν τῶν ὀρθοδόξων Μικρασιανῶν ἐπὶ τὴν ἐκπαίδευσιν. « Ἀπανταχοῦ τῆς Μικρασίας ἐκτίσθησαν καὶ ὁσημέραι κτίζονται μεγαλοπρεπῶς Ἑλληνικά τε καὶ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, ἔτι δὲ καὶ παρθεναγωγεῖα, *ἀγλαοὲς παράγοντα καρπούς*. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μάλιστα τοῦ Ἁγ. Ἰκονίου, *δὲν ὑπάρχει οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον χωρίον τὸν μὴ ἔχον σχολὴν καὶ τὸν κατάλληλον αὐτῆς διδάσκαλον.* » Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, προσθέτει ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς, ὑπάρχουσι 10 Ἑλληνικὰ σχολεῖα, 15 ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ 8 παρθεναγωγεῖα. »

« Ἐὰν αἱ παρατηρήσεις καὶ κρίσεις τοῦ ἐπιστέλλοντος εἶναι καθόλου ἀκριβεῖς καὶ ὀρθαὶ, ὀφείλομεν νὰ συγχαρῶμεν ἐξ ὅλης ψυχῆς διὰ τὴν πρόοδον ταύτην τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρασίας. » (Ἀμάλθεια.)
